

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Четвърта извънредна сесия

17. заседание.

София, понеделникъ, 2 декемврий 1918 година.

(Открито отъ, подпрѣседателя д-ръ И Момчиловъ въ 3 ч. и 45 м. слѣлъ пладне)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Отъ 241 народни прѣдставители разписали сѣ се 188. Има нужното число присѣтствующи. Обявямъ засѣданието открито.

(По списъка отсѣтствуватъ слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: Захарий Ангеловъ, Тефикъ х. Ахмедовъ, Иванъ Багаровъ, Милко Бечевъ, Александъръ Ботевъ, Стоянъ Божковъ, Панко Вангеловъ, Илия Вълчевъ, д-ръ Христо Георгиевъ, Тодоръ Георгиевъ, Атанасъ Германски, Иванъ Гешовъ, Юрданъ Дечевъ, Александъръ Димитровъ, Георги Димитровъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Христо х. Димитровъ, Василь Димчевъ, Станчо Донеъ, Василь Карапанджовъ, Мехмедъ Кемалъ, Георги Кирковъ, Андрей Коновъ, Ангелъ Крушковъ, Лазаръ Лазаровъ, Тодоръ Лукановъ, Григоръ Маджунковъ, Александъръ Малиновъ, Стефанъ Манафовъ, Александъръ Механджийски, Начо Начевъ, д-ръ Василь Нейчевъ, Никола Ненчовъ, Константинъ Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Петъръ Панайотовъ, Стефанъ Паприковъ, Венедиктъ Поповъ, д-ръ Василь Радославовъ, Коста Ранковъ, Юрданъ Рашевъ, Едхемъ Рухи бей, Сабри бей Салимовъ, Иванъ Симеоновъ, д-ръ Фоти Симеоновъ, Христо Славейковъ, Нено Станевъ, Хюсни Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, Коста Ципорановъ, Никола Шишковъ, Юрданъ Юрдановъ и Ибрахимъ х. Омеровъ)

Съобщавамъ на Народното събрание, че прѣседателството е разрѣшило отпущкъ на следнитѣ г. г. народни прѣдставители.

На врачанския народенъ прѣдставителъ г. Иванъ Симеоновъ, по домашни причини, 2-дневенъ отпущкъ;

На видинския народенъ прѣдставителъ г. Милко Бечевъ 3-дневенъ отпущкъ;

На русенския народенъ прѣдставителъ г. Александъръ Радоловъ 2-дневенъ отпущкъ.

Съобщавамъ на Народното събрание, че е постѣпило слѣдното писмо отъ управлението на държавнитѣ дългове: (Чете)

„Господине прѣседателю!

„Понеже народнитѣ прѣдставители г. г. Андрей Лячевъ и Димитъръ Драгиевъ, членове на парламентарната контролна комисиия при управлението на държавнитѣ дългове, поради участието имъ като министри въ сегашния кабинетъ, слѣдва да бѣдатъ замѣстени съ други двама народни прѣдставители, на основание чл. 9 отъ закона за управлението на държавнитѣ дългове, моля ви да внесете прѣдложение въ текущата сесия на Народното събрание, съотвѣтнитѣ парламентарни групи, къмъ които се числятъ народнитѣ прѣдставители г. г. Андрей Лячевъ и Димитъръ Драгиевъ, да си избератъ други двама народни прѣдставители, които да попълнятъ състава на парламен-

тарната контролна комисиия при управлението на държавнитѣ дългове“. Ще се сложи изборътъ на двама прѣдставители за състава на парламентарната контролна комисиия при управлението на държавнитѣ дългове въ слѣдующето засѣдание.

Постѣпило е питане отъ врачанския народенъ прѣдставителъ г. Иванъ Велчевъ къмъ министра на войната, което питане въ прѣписъ ще се изпрати на министра и ще се помолни да отговори.

Минаваме къмъ разглеждане на въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

К. Тошевъ: Имамъ едно питане къмъ военния министъръ и министра на желѣзницитѣ, отъносително телеграфо-почтенскитѣ служаци, които два мѣсеца не получаватъ заплатата. Искамъ да ми се отговори на това питане, а сѣщо и на питането ми за положението на работницитѣ въ военния арсеналъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Това питане е изпратено на г. министра.

В. Коларовъ: И азъ имамъ едно питане досежно рускитѣ военноплѣнници въ България. И досега още не ми е отговорено.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ще Ви се отговори.

В. Коларовъ: Длъжностъ е на прѣседателството да покани г. г. министритѣ да отговорятъ. Прѣзъ врѣме на кризата може да сѣ забравили, трѣбва да имъ се напомни.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Тия питаня прѣседателството своеврѣменно въ прѣписъ е изпратило на г. г. министритѣ и досега никой не е заявилъ, че е готовъ да отговори.

Министъръ С. Костурковъ: Азъ заявихъ, г. прѣседателю!

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ оня день съобщихъ, че г. министъръ Костурковъ е готовъ да отговори на питането на народния прѣдставителъ г. Никола Ненчовъ, но понеже г. Ненчовъ отсѣтствува, министърътъ не отговори. За питанята, за които е въпросъ, казвамъ, че сѣ съобщени на надлежнитѣ министри, и понеже никой отъ тѣхъ не е съобщилъ, че е готовъ да отговори, за това прѣседателството ще ги помолни и ще имъ напомни.

На първо място на дневен ред е: първо четене за законопроекта за продължаване финансовата 1918 г. и за тримесечен кредит в размер на $\frac{1}{12}$ от кредитите по бюджетите за 1918 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь Н. Калчевъ: (Чете)

„МОТИВИ

към законопроекта за продължаване финансовата 1918 г. и за разрешаване тримесечен кредит в размер на $\frac{1}{12}$ от кредитите по бюджетите за 1918 г.

Г. г. народни представители,

Според чл. 6 от закона за отчетността по бюджета, частните бюджетопроекти на министерствата трябва да се представят в Министерството на финансите не по-късно от 1 септември, за да състави то общия бюджет на държавата. Според предписанието на чл. 11 от същия закон, министърът на финансите е длъжен да внесе общия бюджет в Министерския съвет за разглеждане не по-късно от 20 септември, а в Народното събрание — не по-късно от 5 ноември. Известно ви е, обаче, че редът години той предписан от закона срокове, по едни или други причини, не е могло да бъдат спазени и това обстоятелство е обръщало винаги вниманието на народното представителство. Да не може да се изпълнят категоричните предписания на закона по този въпрос от редът правителства, въпреки не веднъж изказаното желание на Народното събрание, това показва, че има условия, които са по-силни от добрата воля на правителствата и народното представителство.

Вследствие на късното внасяне на бюджета в Народното събрание и на малкото време, което остава на последното, за да го разгледа и гласува, били сме свидетели на бързо и нежелателно гласуване на бюджетите на отделните министерства, поради което на Народното събрание се отнема възможността да упражни съвместно участие едно от най-важните си права, което съществено е и негова длъжност.

Освен това, като се гласува бюджетът непосредствено преди Нова година, неговото гласуване прѣдшествува законодателната работа на Народното събрание и, вследствие на това, гласуването след Нова година законни, приложението на които е в зависимост от бюджета, остават една година неприложени. Поради това, много по целесъобразно е, щото законодателната дейност на Народното събрание да прѣдшествува гласуването на бюджета.

По тия причини, съ новия законопроект за отчетността по бюджета, който възнабървам да внесе още през текущата сесия на Народното събрание, ще поискам, г. г. народни представители, да се измѣни финансовата година, като започва, намѣсто от 1 януарий, от 1 април, и по този начин да съвпада съ стопанската година на страната.

Прѣди това, обаче, налага се да се гласуват кредити за първото тримесечие на идеята 1919 г. И понеже финансовата 1919 г. ще започне от 1 април, първите три месеца от календарната 1919 г. слѣдва да се отнесат към финансовата 1918 г.

За тая цѣль ви прѣдставямъ, г. г. народни представители, приложения законопроектъ, съ молба да го разгледате и гласувате.

Съ същия законопроектъ се прави и друга една корекция на съществуващо законоположение, а именно:

Според предписанието на втората алинея на чл. 3 от закона за бюджета за 1914 г. на длъжностни лица по всички ведомства не трябва да се плащат никакви възнаграждения за участие въ разни комисии, когато работата се извършва въ присъствени дни и часове. Това на първѣ погледъ правдиво предписание е не само въ противорѣчие съ чл. 19 от закона за чиновниците и на редъ други специални закони, но е и явно неприложимо по отношение на нѣкои съ законъ установени висши институти, като учебния съветъ при Министерството на народното просвѣщение, съдебния съветъ при Министерството на правосъдието, върховния медицински съветъ, изпитните комисии за държавни изпити и др., които по самото естество на работата не могат да я вършатъ въ неприсъствени часове, а трудътъ имъ по предписание на специалните закони слѣдва да бѣде заплатенъ. Що се отнася до отделни, случайно създадени комисии, постановлението на чл. 19 от закона за чиновниците е достатъчно за оградяване интереситъ на държавното съкровище — споредъ него всѣки чиновникъ е длъженъ да из-

върши всѣка възложена му извънредна работа или да участвува въ комисии безъ никакво възнаграждение, освѣн когато Министерския съветъ, поради важността на работата и трайността на комисията, би намѣрилъ за нужно да разреши и опрѣдѣли извѣстно възнаграждение.

Вследствие на горензложеното, моля, г. г. народни представители, да гласувате и тая корекция, която се иска съ чл. 4 на законопроекта.

София, ноември 1918 г.

Министъръ на финансите: С. Даневъ.

ЗАКОНОПРОЕКТЪ

за продължаване финансовата 1918 г. и за разрешаване тримесечен кредит в размер на $\frac{1}{12}$ от кредитите по бюджетите за 1918 г.

Чл. 1. Финансовата 1918 г. се продължава до 31 мартъ 1919 г.

Чл. 2. Разрѣшава се на министрите да извършатъ разходите за първото тримесечие на 1919 г. въ размеръ на $\frac{1}{12}$ отъ кредитите за 1918 г.; а) по редовния бюджетъ на държавата; б) по извънредния бюджетъ на сѣщата, и в) по бюджета на фондовете, управлявани отъ министерствата, като оставатъ въ сила всички постановления, съдържащи се въ законите за тия бюджети. Тия разходи да се отнесатъ къмъ бюджета за 1918 г. и да се покриятъ отъ редовните приходи по сѣщата.

Чл. 3. Разрѣшава се на министрите да събератъ приходите за първото тримесечие на 1919 г., съгласно съ бюджета за 1918 г. и да ги отнесатъ къмъ сѣщата.

Чл. 4. Алинея втора на чл. 4 отъ закона за бюджета на държавата за 1914 г. се отмѣнява.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Василъ. Коларовъ.

В. Коларовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Ние не взехме думата събѣд като правителството прочете декларацията си, защото не искахме да правимъ двойни дебати, а чакахме да бѣде внесено въ Събраниято на разискване предложението за тритѣ дванадесетини. И тъй като това предложение е предложение бюджетно, за кредитъ на цѣлото правителство, то ние счехме за достатъчно да подложимъ на прѣгледъ и на критика дѣйствието и програмата на правителството именно въ дебатите по тая кредитъ.

Днешното правителство, като такова, дѣла още нѣма, обаче то изхожда отъ партии, които вече иматъ дѣла. Тѣ наречениятъ блокъ, който отъ мѣсець юний насамъ отъ опозиционенъ се прѣвърна въ управляющъ, управлява страната било чрезъ непосредствено участие въ правителството, било чрезъ подкрепата, които му оказва въ Събраниято, отъ 6 мѣсеца насамъ. Е добръ, неговото управление, неговата политика презъ тия нѣколко мѣсеченъ периодъ, както и неговата декларация, прочетена прѣди двѣ заседания, даватъ достатъчно материалъ и благоприятенъ прѣдлогъ, за да се подхвърлятъ на критика неговите дѣствия.

Г. г. народни представители! Първото дѣло на настоящето правителство, подобно на прѣдшествуващото правителство на г. Малинова, е апелътъ къмъ всички партии, къмъ цѣлия български народъ за единодушие, апелъ за солидарностъ и подкрѣпа на правителството. Нѣма нищо по-лесно отъ това да се апелира за единодушие и подкрѣпа. Та и правителството на Радославова и въ периода, който прѣдшествуваше войната, и презъ самата война, не правѣше нищо друго, освѣн да апелира непрѣкъснато и къмъ народното прѣдставителство, и къмъ партии, и къмъ народъ за единодушие и за подкрѣпа. И каквото да се казва, въ редоветъ на буржоазните партии, между огромната частъ отъ народните прѣдставители съществуваше единодушие и тѣ даваха подкрѣпата си на правителството на Радославова. Обаче какъвъ бѣше резултатътъ отъ всичко това? Резултатътъ бѣше една катастрофа. Азъ не казвамъ, че катастрофата е резултатъ на единодушието — далечъ отъ менъ тази мисль, моята мисль е, че въ една държава, раздѣлена на класи, пропити отъ различни материални, духовни, политически интереси, не може да съществува единодушие. И ако въ известни моменти повидимому съществува единодушие, то това не е фактически единодушие, а то се дължи на факта, че съ тероръ, съ силата на властта онази частъ отъ народа, ония политически партии, които не сподѣлятъ господствующия курсъ, сѣ били заставени да млчатъ, да кротуватъ, на тѣхъ насилствено е било налагано млчание. Това не е единодушие, то е само подчинение; то е единодушие, добито посредствомъ тероръ, посредствомъ

срѣдствата на насилието. И резултатитѣ отъ такава политика, споменахъ, сѣмъ налице. Тогава бѣше война, днесъ е примиріе; тогава народътъ бѣше въоръженъ и на бойнитѣ полета, днесъ въ огромната си частъ е демобилизиранъ и прѣдаденъ на мирнитѣ си занятия; обаче и днешното правителство, както и прѣдшествующото, апелира за единодушие, за подкрѣпа, апелира къмъ българския народъ да прѣстане да се бори, а да кротува, да чака дотогава, докогато най-послѣ неговото дѣло бѣде изведено на благополученъ край. Но, г-да, нима въ страната, срѣдъ народа днесъ сѣществуватъ условия за единодушие? Кой е този, който може да говори за единодушие, който може да апелира къмъ българския народъ да бѣде единодушенъ? Та нима народътъ е единодушенъ? Та нима той не е раздѣленъ отъ една дълбока бездна на противорѣчия? Да не говоря за политиката на миналото. Нима политиката на война, която продължава и сега, не продължава да копае между българския народъ безднитѣ на различіето, на противорѣчието, на борбата? Та какъ може да искате отъ българския народъ единодушие, какъ можете да искате отъ него мълчание, какъ можете да искате отъ него пълно сплотяване около ония, които държатъ властта въ рѣцѣтъ си и които не правятъ нищо друго, освѣнъ да продължаватъ политиката на миналото — сѣщата воинствена националистическа политика, отъ която нищо не сѣ забравили и по която нищо ново не сѣ научили? Искатъ единодушие! Между кои? Между българската буржоазия, между грабителската, гешифтарската буржоазия, която използва войната, за да грабнѣ, за да разбойничествува, и огромната маса отъ българския народъ, която се натегли, която изстрада, която се съсина, която даде огромни жертви и днесъ продължава да гладува и да носи страшната тежестъ на мизерията. Какъ е възможно единодушие? Единодушие не може да има между тѣхъ.

К. Пастуховъ: (Възразява)

В. Коларовъ: Ако все пакъ се апелира за единодушие, апелира се за друго. Искатъ да се задуши гласътъ, роптаніето на тая огромна изстрадала частъ отъ българския народъ. То нѣма да бѣде единодушие на свободномислящия народъ, на ози народъ, който има право и свобода да се изкаже, а ще бѣде единодушие, каквото сѣществуваше въ гробищата, единодушие, каквото сѣществуваше въ едно мъртво общество, въ една мъртва държава, въ която нѣма вече животъ, нѣма сили, въ която нѣма борци, въ която всичко е готово да се подчини подъ единъ воененъ режимъ, подъ една военна диктатура. Но намъ ни казватъ: трѣбва да сѣществуваше единодушие затова, защото днешното правителство прѣдставлява българския народъ, защото то изхожда отъ блокиранитѣ се опозиционни на Радославовия кабинетъ партии въ Народното събрание. Блокиранитѣ се партии, които тогава прѣдставляваха опозицията, дадохъ всички доказателства въ миналото, продължаватъ да ги даватъ и днесъ, че тѣ поддържатъ и вътрѣшната, и воинствено-националистическата политика на бившия кабинетъ. Тѣхното управление не се различава отъ управлението на кабинета Радославовъ.

Т. Ноевъ: Недѣй обижда радославиститѣ.

К. Лулчевъ: Много ви е жалко за Радославова.

В. Коларовъ: Не се различаватъ затова, защото тѣ продължаватъ да стоятъ на становището на българския воинственъ национализъмъ, тѣ продължаватъ да поддържатъ възгледа за хегемонията на България на Балканитѣ, тѣ продължаватъ и въ вътрѣшно отношение да управляватъ и при воененъ режимъ, и съ цензура. Макаръ прѣзъ всичкото врѣме на властваніето на Радославова да искаха съ десетки питанія и интерпелации прѣмахването на военното положение и на цензурата, днесъ, когато войната прѣстана и когато иматъ всичката властъ въ рѣцѣтъ си, тѣ нѣматъ куража, нѣматъ смѣлостта да управляватъ безъ военно положение и безъ цензура.

К. Пастуховъ: (Възразява)

В. Коларовъ: Това става, г-да, и днесъ, когато се наредиха на министерската маса и прѣдставители на крайната демокрация, на крайнитѣ лѣви, на широкитѣ социалисти. И сега военното положение и цензурата продължаватъ да дѣйствуватъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Съ тая разлика, че вие сега можете спокойно да отпечатвате вашитѣ рѣчи.

Х. Кабакчиевъ: Вие сте забранили въ редъ села и градове събрания, устроени отъ работници; изпратили сте полиция и войска.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Не е истина, това е лъжа.

К. Лулчевъ: Писмото на Киркова не е забранено.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! И днесъ, както и въ миналото, продължава сѣщата буржоазно-монархическа политика. (Скарване между народнитѣ прѣдставители Лулчевъ и Кабакчиевъ)

К. Лулчевъ: Ето писмото на Киркова, съ което той се радва на съкрушеніето на Сърбия, на тая Сърбия, съ която искате да правите федерация. Това е документъ, който не можете да откажете.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Да се прочете писмото.

В. Коларовъ: Ще вземете думата, г. министри, и ще го прочетете.

Х. Кабакчиевъ: Това е "шега".

К. Лулчевъ: Това е оригинално писмо на Киркова. Пише на най-интимния си приятелъ.

Х. Кабакчиевъ: Той се подиграва.

К. Лулчевъ: Това не е подигравка, това е душата на Георги Киркова, това е душата на тѣсницитѣ.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ трѣбва да констатирамъ, че управляющото болшинство прави систематическа обструкция противъ прѣдставителитѣ на една частъ отъ българския народъ.

К. Лулчевъ: (Чете) „Общото положение е добро, войната скоро ще се свърши“. Това, което се пише и въ манифеста на царъ Фердинанда, лише го и Кирковъ въ писмото си. И вие ми говорите за воинствена политика! Обявете вашата политика.

В. Коларовъ: Г-нъ прѣседателю! Кой има думата?

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Х. Кабакчиевъ: Това е подигравка.

К. Лулчевъ: Това не е подигравка, това е писмо, изпратено до единъ интименъ приятелъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)
Г. Лулчевъ!

К. Пастуховъ: Това е сѣщото, което казваше въ онова врѣме и г. Момчиловъ, и всички като него. Това казва и Кирковъ. Това е духовното робство, въпрѣки класовото различие.

В. Коларовъ: Г-да! Вие искате да правите обструкция, правете я, вие сте силнитѣ днесъ тукъ, обаче между народа вие ще срещнете една по-друга обструкция.

К. Лулчевъ: Съ свѣткавични офанзивни съсилахте Сърбия, а днесъ говорите за съюзъ съ нея.

Х. Кабакчиевъ: Това е една подигравка.

К. Лулчевъ: Всичко това, което вършите, е само шега и безумие. Това е едно изобличение.

К. Пастуховъ: Както германофилитѣ очакваха, че при Вердионъ ще бѣде разбита Франция, тъй сѣщо и Кирковъ пишеше на приятелитѣ си, че на Западъ сериозно заговарятъ за миръ и че съ офанзива ще се сломи неприятелиътъ. Това не е подигравка, това е германофилство, това е духовното родство между васъ и германофилитѣ. Това е най-голѣма шарлатания.

В. Коларовъ: Това ли е, което има да кажете противъ нашето обвинение, че вие днесъ управлявате съ военно положение? Чакайте малко.

К. Лулчевъ: Това писмо е минало прѣзъ цензурата, цензурата го е допуснала.

В. Коларовъ: Чакайте малко. — Кирковъ лежи въ операционната зала, той е тежко боленъ. Когато оздравѣе и дойде тукъ, той ще ви отговори.

К. Лулчевъ: Това писмо ще влѣзне въ дневникътъ и то ще бѣде единъ документъ за вашето безумие и мерзоститъ, които вършите.

К. Пастуховъ: Да се назначи комисия да види, дали поднесътъ и съдържанието сѣ автентични.

В. Коларовъ: Г-да! Азъ трѣбва да констатирамъ, че г. Лулчевъ и г. Пастуховъ играятъ отлично ролята на квестори на военното положение и на цензурата въ България.

Отъ групитъ на либералнитъ партии: Браво! (Ржко-плѣскане)

К. Лулчевъ: По-голъми защитници и пропагандатори на войната отъ васъ нѣма. Ето вашата физиономия и вашата душа.

В. Коларовъ: Г-да! Тукъ апелиратъ за редъ и спокойствие въ България. Вие, апелаторитъ, пазете редъ и спокойствие въ Народното събрание.

К. Пастуховъ: Отговорете на писмото на Киркова. То е една шарлатания.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

В. Коларовъ. Чакайте малко, ще чуете и Вашитъ дѣла. У менъ има нови документи, които ще изнеса и които ще Ви поразятъ.

К. Лулчевъ: И това е документъ. Когато войната е въ началото си, Кирковъ казва, че се свършва.

В. Коларовъ: Г-да! Вие искате редъ и спокойствие! „Редътъ и спокойствието“ сѣ противопоставени на „анархията“ въ всички периоди, когато реакцията е надигнала своята глава. Въ всички периоди, когато народнитъ маси сѣ застрашавали господството на управляващитъ класи, послѣднитъ сѣ се обръщали винаги съ апелъ къмъ народа за „редъ“, „спокойствие“ и „законностъ“. Така бѣше съ реакционнитъ правителства и въ Франция, и въ Германия, и въ всички страни, тъй е било винаги и въ България, тъй е въ настоящия моментъ. Макаръ на министерската маса да стоятъ прѣдставители на „лѣвитъ“, то и отъ тѣхнитъ уста днесъ, когато цѣлиятъ народъ негодува и иска смѣтка — и има право да негодува и да иска смѣтка — отъ министерскитъ мѣста се отправятъ само апели за тишина, за спокойствие и за редъ.

К. Пастуховъ: На васъ апели не дѣйствуватъ!

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Анархия въ страната нѣма, не е приказката за анархия.

Д. Кьорчевъ: Кой прави рапортитъ на Радославова, прѣди да пжтува и като си дойде?

В. Коларовъ: Но редътъ и спокойствието на страната не могатъ да бѣдатъ нарушавани съ упражнението политическитъ права на българския народъ; редътъ и спокойствието нѣма да бѣдатъ нарушавани, ако народътъ и политическитъ партии устройватъ политически събрания, свикватъ митинги, списватъ вѣстници, водятъ устна и печатна пропаганда. Този редъ и това спокойствие, за които апелиратъ, това сѣ редътъ и спокойствието, които царуватъ само въ азиатскитъ и африканскитъ деспоти; тѣ сѣ недостойни за единъ свободенъ народъ, за една страна, която се управлява конституционно. Редътъ и спокойствието включватъ въ себе си свободата на словото, свободата на събранията и свободата на политическата борба и, ако у насъ се потиска политическата борба и свободата на словото, това се прави, защото управляющитъ класи се боятъ да чуятъ волята на народа, тѣ се страхуватъ да се изправятъ срѣщу народната маса, да изслушатъ нейния гласъ, нейното негодувание, тѣ се боятъ да взематъ актъ отъ нейнитъ искания и копнежи въ този моментъ. Ето, това е истината, това е апелътъ за „редъ и спокойствие“. Е добръ, ние заявяваме, че не можемъ да се подчинимъ на подобенъ апелъ за „редъ и спокойствие“, защото тѣзи „редъ и спокойствие“ сѣ недостойни за единъ свободенъ народъ, тѣ противоречатъ и на конституцията. Ние нѣма да се подчинимъ, и по такъвъ на-

чинъ не само ще застанемъ на страната на конституцията, но същевременно ще защитимъ достоинството на българския народъ, като единъ свободенъ и самоуправляващъ се народъ.

Г-да! Военно положение и цензура въ страната сѣществуватъ, и въ декларацията на правителството ни се прочете единъ пасажъ, който казва, какво цензурата и военното положение щѣли да се реформиратъ по таквъ начинъ, че да не се притиска мисълта и свободата на словото. Азъ искамъ да зная каква ще бѣде тая фамозна цензура, която нѣма да притиска мисълта. Ако, г-да, искате мисълта свободно да се изразява, махнете цензурата; свободната мисълъ не търпи никакви рамки, свободната мисълъ не може да допусне, щото военни или други прѣдставители на правителството да я дирижиратъ, управляватъ.

А. Цанковъ: Свободна мисълъ? Кирковъ цинизъмъ!

В. Коларовъ: Е добръ, азъ дължа да констатирамъ, че въ Народното събрание цѣлата широкосоциалистическа група защитава военното положение и цензурата. (Ржко-плѣскане отъ групитъ на тѣснитъ социалисти и либералитъ)

А. Цанковъ: Тая цензура я налагатъ сега „англо-пезевенцитъ“.

В. Коларовъ: Азъ ще ви кажа сега за какво е тя — Радиотелеграфната станция ежедневно носи на нашето правителство маса съобщения за хода на събитията въ Европа и по цѣлия свѣтъ: тя носи съобщения и за Русия, и за Украйна, и за Германия, и за Франция, и за Холандия, и за Швейцария, и за всички страни. Какво знаете отъ това вие, г. г. народни прѣдставители, какво знае българскиятъ народъ? Българскиятъ народъ и досега го хранятъ съ легенди, че въ Русия управляватъ чоловѣкоядци. Е добръ, цѣла Русия стои на страната на своето свѣтско правителство, и сега радиотелеграфътъ ни донесе извѣстието, че Украйна, освободена отъ германския ботушъ, на нова смѣтка вдига знамето на болшевиизма, присъединява се къмъ свѣтска Русия и прокламира валидността на рускитъ закони въ своята територия. Е добръ, за това българскиятъ народъ не бива нищо да знае; той трѣбва само да знае, че въ Украйна се води страшна борба противъ болшевиизма, че всички се събиратъ, за да му нанесатъ единъ окончателенъ ударъ. Радиотелеграфътъ носи извѣстие за революционни движения въ Копенхагенъ, столица на Дания, за революционни движения въ Амстердамъ, за революционни движения по цѣла Швейцария, дѣто на нова смѣтка избухва обща стачка слѣдъ тридневната оная, която прѣди двѣ седмици биде обявена и прѣкратена; движение сѣществувало и въ Италия, движение се забѣлзва и въ Франция, но българскиятъ народъ не бива да знае нищо отъ това. Това може да го знае само българското правителство. Телеграмитъ минаватъ прѣзъ една страшна цензура, цензурата на г. Цанкова, за да не се дразнѣло Съглашението. Не, г-да, за друго се касае тукъ. Систематически съ цензурата и военното положение се притиска народното негодувание, отнема се възможността на народа да бѣде освѣтленъ върху истинското положение на нѣщата въ Европа, отнема се съзнателно възможността на българския народъ да знае, че революция работническа и социалистическа е пламнала по цѣла Европа, че тя обсажда и България. Тази е задачата на цензурата и на военното положение — да не допусне да стане това до знанието на българския народъ.

А. Цанковъ: Ами нали и въ българскитъ вѣстници го четешъ? Неграмотенъ ли си да го четешъ?

В. Коларовъ: Това не е вѣрно. Дѣ сте го чели вие въ българскитъ вѣстници? Въ кои български вѣстници сте чели вие това? Вие сте чели тамъ само за поражения на революцията, само за крѣвопролития; тамъ не сте чели нищо за тържеството на революцията, за добрата кауза на революционното движение.

А. Цанковъ: Френски вѣстници имаме отъ 6 ноември, а днесъ сме 2 декември. Лъжешъ и не мислишъ!

В. Коларовъ: Чакайте да дойдатъ вѣстници отъ Франция! — Касае се за най-новитъ движения, г-не. И азъ съжалявамъ, че цензурата е попрѣчила и на васъ да се освѣтлите.

А. Цанковъ: А вие откъде се освѣтлихте? По Безжичния телеграфъ ли?

В. Коларовъ: Да, по безжичния телеграфъ.

А. Цанковъ: Така ли?

В. Коларовъ: Така, г-не!

К. Лулчевъ: Отъ специални телеграми, както бѣше телеграмата на Момчилова до Киркова за Добруджа.

В. Коларовъ: Имаме нашъ безжиченъ телеграфъ, по него получаваме свѣдѣнията си.

А. Цанковъ: Безкрайно просташко!

Х. Кабакчиевъ: Вие нѣма да спрете революцията съ това.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Събранията по силата на военното положение се запрѣщаватъ, и всички софийски граждани миналата недѣля имаха удоволствието да видятъ съ очитъ си комедията, която тогавашниятъ министъръ на вътрѣшнитъ работи, г. Такевъ, разигра. Касаше се за едно публично събрание, което нашата партия организираше въ София въ двора на народния домъ, защото тя не разполагаше съ помѣщение за тази цѣль; касаше се да се протестира противъ военното положение, противъ цензурата и да се прѣдвяватъ цѣль редъ искания, които Социалдемократическата партия прѣдвява и тукъ. Това събрание нашата партия свикваше по силата на конституцията, която никакво военно положение не е въ състояние да потѣпче. Г. Такевъ знаеше за това, той бѣше прѣдупрѣденъ, обаче, въпрѣки всичко, той мобилизира цѣлия софийски гарнизонъ — съ кавалерия, картечници, съ артилерия — обсади народния домъ отъ всички страни, ограничи движението и отне правото на едната половина отъ софийскитъ граждани, на женитъ, да присѣствуватъ на събранието. Виждате ли какво вършатъ прѣдставителитъ на „демократията“, на „лѣвата демокрация“ и то тъкмо въ момента, когато женитъ въ цѣль свѣтъ добиватъ равноправие, въ момента, когато българскиятъ народъ толкова много дължи на българската жена, защото благодарение на нея ние можахме да се изхранимъ прѣзъ тѣзи страшни дни на войната? Е добръ, на тая жена полицията и военнитъ на г. Такева не позволиха да се присѣдини къмъ митинга, за да протестира, тя, която има най-голямо основание да протестира и противъ мизерията, и противъ военното положение, и противъ теглата, на които е изложена. Е добръ, г-да, това не е ли потисничество, това не е ли единъ реакционенъ режимъ, това не означава ли реакция, това не е ли срѣдство за заглушаване протестния гласъ на българския народъ? И, вмѣсто отговоръ на тия въпроси, насъ ни прѣкъсватъ, насъ ни апострофиратъ съ писмо отъ 1915 г. на другаря Георги Кирковъ, напечатано въ същия денъ, въ който той биде подложенъ на една твърдъ тежка операция въ болницата на „Червенъ кръстъ“.

А. Цанковъ: Не е вѣрно. То е било писано тогава, когато войната е била на края.

В. Коларовъ: Когато той живъ и здравъ дойде въ Народното събрание, отъ тая трибуна той ще даде подобающъ отговоръ на своитъ клеветници.

К. Лулчевъ: Кирковъ писа писмото въ 1915 г., когато манифестътъ на Фердинанда казваше, че войната е въ края си.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Новото правителство не само поддържа цензурата въпрѣки декларацията си, но то възстановява цензурната секция при Военното министерство, която секция бѣше врѣменно закрыта. Днесъ на нова смѣтка военнитъ ще упражняватъ цензурата върху българския печатъ.

Военното положение, както е извѣстно, е придружено съ функционирането на военни сѣдилища. Г-да! Българскиятъ народъ е вникналъ „аманъ“ отъ военнитъ сѣдилища. Въ продължение на четири години тѣ стоятъ като страшенъ мечъ надъ неговата глава. И запомнете, тѣ не сѣмъ страшни и опасни за ония, които вършатъ дѣйствителни прѣстѣпления. Голѣмитъ прѣстѣпници оставатъ безнаказани. Военнитъ сѣдилища свирѣпствуватъ само противъ българския войникъ, работникъ и дребенъ производителъ, противъ българската селянка и работничка, противъ

ония противници на днешния държавенъ и общественъ строй, които се борятъ за неговото дълбоко прѣобразоване. Затова съществуватъ военнитъ сѣдилища. Тѣ не сѣдятъ генерали, голѣми гешефтери и голѣми прѣстѣпници — никой отъ послѣднитъ, за срамъ и позоръ на това правосѣдие, не е осѣденъ; тѣ свободно се разхождатъ, свободно продължаватъ своята дѣйностъ — но тѣ сѣ издали досега не по-малко отъ 100 хиляди присѣди надъ бѣдни български работници и работнички, войници, селяни и селянки. Това е военното правосѣдие! И вие, г. г. прѣдставители на народа отъ „лѣвицата“, продължавате да поддържате това военно правосѣдие, вие си служите съ него, въ него виждате единъ инструментъ за потисничество на българския народъ.

Г-да! Народътъ единодушно иска амнистирането на всички войнишки и политически прѣстѣпления, извършени отъ обявяване на военното положение досега. Нашата парламентарна фракция първа взе инициативата, като се вслуша въ народния гласъ, да внесе прѣдложение въ Народното събрание за една широка и пълна амнистия за политическитъ и войнишкитъ прѣстѣпления. Ала отъ правителственитъ кръгове тогава, както и отъ срѣдата на либералитъ и на блоковитъ партии, се откри една страшна кампания противъ амнистията.

Недѣлко Атанасовъ: Това е лъжа, това е лицемѣрие, това е подлостъ! Имате декларацията на правителството.

К. Лулчевъ: (Къмъ В. Коларовъ) Прѣдложението ви внесено ли е въ Камарата?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

В. Коларовъ: Отъ срѣдата на либералнитъ партии се обявиха единодушно противъ амнистията; Демократическата и Народната партии се обявиха единодушно противъ амнистията. (Прѣрѣкание между народнитъ прѣдставители отъ групитъ на тѣснитъ и широкитъ социалисти) Въ оргнитъ на земледѣлцитъ, на радикалитъ и на широкитъ социалисти така сѣщо се повдигна въпросъ за амнистиране на политическитъ и войнишкитъ прѣстѣпления. Но, г-да, прѣдложението, което нашата парламентарна група изработи и поднесе за подписъ именно на г. г. земледѣлцитъ, радикалитъ и широкитъ социалисти остана неподписано отъ тѣхъ.

Т. Петровъ: Отказаха.

А. Цанковъ: На васъ всички ще откажатъ.

Недѣлко Атанасовъ: Когато вие искате да пропуснете вулгарнитъ убийци, нѣма да подпишемъ такова прѣдложение. Ние нѣма да амнистираме убийцитъ и разбойниците.

В. Коларовъ: Когато прѣдложението на нашата група биде напечатано, въ органа на Земледѣлския съюзъ „Земледѣлско знаме“ биде помѣстена една статия, придружена съ самото прѣдложение и неговата мотивировка. Въ тая статия се заявяваше изрично, че земледѣлската група се присѣдинява напълно къмъ прѣдложението за амнистия, внесено отъ групата на тѣснитъ социалисти, тя ще го подпише и поддържа въ неговата цѣлостъ.

К. Пастуховъ: Околийски началници и всички катили, осѣдени за убийства, да имъ унищожимъ присѣдитъ — това искате вие. Това не е амнистия. Вие искате да амнистирате Радославовата тайфа.

В. Коларовъ: Е добръ, азъ сега констатирамъ, че земледѣлската група дезертира отъ тази своя декларация. Тя днесъ заявява, че съ това прѣдложение се искало амнистия за убийцитъ и вулгарнитъ прѣстѣпници. Това не е вѣрно. Това прѣдложение се отнася до чисто политически и войнишки прѣстѣпления; вулгарни и хайдушки прѣстѣпления, прѣстѣпления, съдържащи въ себе си елементи на користъ, насилие, злоупотреба съ властъ, се изключватъ изцѣло отъ това прѣдложение.

К. Пастуховъ: Четете си прѣдложението. Въ п. п. 4 и 5 искате амнистия на кметове и началници и всички осѣдени за кражба, убийства и грабежи.

В. Коларовъ: Това е лъжа.

К. Пастуховъ: Дайте прѣдложението. Четете го. Дирите съюзъ между насъ и тѣзи, които сѣмъ загазили въ прѣстѣпления, за да се амнистирате взаимно.

В. Коларовъ: Тѣзи прѣстѣпленія сѣ изключени отъ нашето прѣдложение за амнистия.

К. Пастуховъ: Не сѣ изключени. Четете послѣднитѣ пасажи на вашето прѣдложение.

В. Коларовъ: Това е лъжа.

К. Пастуховъ: Шарлатания правите.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Х. Кабакчиевъ: Вие ще си получите отговора отъ българския народъ.

В. Коларовъ: Г-да! Ние чухме отъ правителството, че то отъ своя страна готвѣло законопроектъ за амнистия. Е добръ, ние ще чакаме и ще настояваме за по-скорошното изпълнение на тоя пунктъ отъ неговата декларация.

К. Пастуховъ: Искате Тихчева въ него да амнистирате.

В. Коларовъ: И когато това прѣдложение бѣде внесено, ние тогава ще кажемъ обстойно нашата дума.

К. Пастуховъ: Ще кажете вие! Четете го. Ние разбираме какво искате — и катилитѣ ще амнистирате, за да избавите себе си. Нѣма кой да ви подпише прѣдложението.

В. Коларовъ: Това е лъжа.

К. Пастуховъ: Не е лъжа.

В. Коларовъ: Седнете си тамъ на мѣстото. Вие не знаете какво приказвате!

К. Пастуховъ: Азъ приемамъ да сложа мандата си, ако не се иска въ п. п. 4 и 5 отъ вашето прѣдложение да се унищожатъ присѣдитѣ на всички осѣдени за общи прѣстѣпленія и да се намалятъ наказаніята на всички осѣдени до петъ години за убийства и грабежи.

В. Коларовъ: Това не е вѣрно. Касае се за присѣди, издадени отъ военнитѣ сѣдилища, които не заслужаватъ никакво довѣрие, касае се да се поставятъ прѣстѣпниците прѣдъ тѣхнитѣ естествени сѣдии.

К. Пастуховъ: Това искате, за да избавите Крумъ Тихчевъ.

В. Коларовъ: Тая плитка маневра нѣма да мине.

К. Пастуховъ: Направете амнистия, каквато народътъ иска, а не каквато група закоравѣли прѣстѣпници искатъ.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ споменахъ, че прѣзъ време на войната сѣ прѣслѣдвани само войници и само политически прѣстѣпници.

К. Пастуховъ: Кметовѣтѣ, които сѣ осѣдени за злоупотреби, политически прѣстѣпници ли сѣ?

В. Коларовъ: Колко сѣ тия кметове, които сѣ наказани? Съ нѣколко кметове и съ нѣколко околийски началници, които сѣ шаказани, вие искате да хвърлите прахъ въ очитѣ на народнитѣ маси. Не, легиони сѣ крадцитѣ, злоупотребителитѣ, тѣ пѣлятъ, свободно се разхождатъ изъ България. Кой посѣга върху тѣхъ?

К. Пастуховъ: Тѣхъ нѣма да амнистирате, ще лежатъ тамъ. Такъвъ моралъ нѣма да защитаваме.

В. Коларовъ: Е добръ, въпросътъ, който се поставя днесъ, той е да се тури рѣката на правосѣдието върху ония, които дѣйствително сѣ вършили прѣстѣпленія. Затова е нужно да се почне отгорѣ надолу. Сега въ всички страни се повдига въпросътъ за отговорността по войната. И въ Германия, и въ Австрия, и въ Русия, и въ всички страни спорятъ кой е отговорниятъ за тая страшна война, на чия съвѣсть тежатъ милионитѣ жертви, дадени отъ народитѣ прѣзъ цѣлата война.

К. Пастуховъ: На вашата съвѣсть между другото, защото когато трѣбваше да се борите противъ войната, вие свиквахте митинги тукъ въ полза на войната.

Д. Кьорчевъ: (Къмъ К. Пастуховъ) И вие мълчахте цѣла сесия, защото Радославовъ обѣща законъ за помиловане на ония, които бѣха осѣдени по печата.

В. Коларовъ: И тъй, касае се за отговорността на царе, министри и президенти, на ония, които разполагаха съ сѣдѣбитѣ на народитѣ и които ги хвърлиха въ страпната пропастъ на войната.

Г-да! Винаги до обявяването на войната и прѣзъ всичкото траене на войната ние бѣхме ярки противници на войната; ние не свихме никога нашето противовоинствено знаме. Е добръ, затова ние признаваме на себе си моралното право и задѣжение да подиримъ отговорностъ отъ ония, които хвърлиха България въ войната. Войната е дѣло, отъ една страна, на правителството, което засѣдаваше тукъ, и на партитѣ, които сѣдѣха тамъ (Сочи групата на либералнитѣ партии) и го подкрѣпиха съ своя единодушенъ вотъ. Но войната е така сѣщо дѣло и на ония, които сѣдѣха самъ (Сочи групитѣ въ дѣлницата), защото и тѣ наравно съ тия проповѣдваха войната . . .

К. Лулчевъ: Вие тогава се борихте заедно съ Радославова противъ опозицията.

В. Коларовъ: . . . и горѣха отъ петърпение да се хвърлятъ въ войната и намираха, че България е закѣпѣла въ тѣва отношение. И когато ние настояваме да се дадатъ подъ сѣдъ ония, които на 10 септемврий обиха мобилизацията и на 1 октомврий — войната противъ Сърбию, ние искаме сѣщо да се дадатъ подъ сѣдъ и всички ония, които подклаждаха въ България политиката на военното вмѣнствелство на едната или другата страна отъ воювацитѣ.

И. Кирковъ: И Стамболийски ли подклаждаше войната?

В. Коларовъ: Ехъ, вие ще кажете пѣкъ той какво е направилъ — азъ не съмъ го споменалъ.

К. Пастуховъ: Кажете за Парвусъ, когото водихте тукъ, въ бюфета на Народното събрание, какво правѣше съ васъ?

В. Коларовъ: Ще дойде редъ и за това.

Д. Кьорчевъ: (Къмъ К. Пастуховъ) А вие въ Стокхолмъ?

К. Пастуховъ: Парвусъ бѣше агентъ на германското правителство.

В. Коларовъ: Г-да, слѣдъ голѣмитѣ политики, отговорници за военната политика, слѣдватъ високитѣ военачалници, които водѣха българската войска на страни катастрофи, благодарение на тѣхната било користъ, било неспособностъ. Ние всички знаемъ страшната катастрофа на рѣка Черна, която коствува живота на десетки хиляди български войници.

К. Лулчевъ: Тогава Кирковъ надумваше Радославова да вземе Моравско.

В. Коларовъ: Отговорността за тая катастрофа посятъ на плещитѣ си високи военачалници, които и въ този моментъ сѣ свободни и на тѣхъ рѣка военното правосѣдие не е сложило. Ние познаваме военачалници, които за гешефти оставиха армията безъ картечници или мунисии или други сѣдства за борба и по такъвъ начинъ я изложиха на поражение. И върху тѣзи високи началници трѣбваше да сложи рѣка българското правосѣдие. Но, г. г. народни прѣдставители, има цѣла наплачъ отъ гешефтери, отъ спекуланти, които като почнете отъ министерскитѣ кабинети и минете прѣзъ банцитѣ на Народното събрание и отидете по цѣлата страна, по всичкитѣ кантори, банки, акционерни дружества и заведения, цѣла наплачъ отъ гешефтери и спекуланти, които се пахтѣрихъ като хиени върху умъртвения трупъ на българския народъ, смукаха неговата кръвъ и ятоха неговитѣ меса. Тѣзи хиени и мародери и сега свободно се разхождатъ изъ България и за тѣхъ нѣма правосѣдие.

Д. Кьорчевъ: Къдѣ е милионерътъ Механджийски?

А. Кочалевъ: Той ще дойде скоро при тебе.

В. Коларовъ: Но, г-да, азъ не мога да мина подъ мълчание единъ особенъ родъ многозаслужили дѣйци отъ

врѣмето на войната. Това сѣ тъй нареченитѣ нарушители на международното право, на проститѣ закони на човѣчността, на цивилизацията. Въ България имаше многобройни чужди военноплѣнници. Подъ властѣта на българската военна и гражданска администрация имаше многобройни населениа отъ окупираниѣ области — ромѣни, сѣрби и гѣрци. Е добрѣ, още прѣзъ врѣме на войната нашата група на нѣколко пѣти отъ тая трибуна протестира противъ звѣрствата, вършени отъ българскитѣ окупационни власти въ Сѣрбия и въ другитѣ области.

А. Цанковъ: И това е една лъжа. Мълчахте прѣзъ всичкото врѣме и нито единъ пѣтъ не се обадохте.

В. Коларовъ: Това е лъжа! Седнете на мѣстото си.

А. Цанковъ: Това е регистрирано въ стенографскитѣ протоколи.

В. Коларовъ: Отъ тая трибуна и азъ, и моитѣ другари Георги Кирковъ и Тодоръ Петровъ многократно бичувахме правителството и администрацията.

А. Цанковъ: Нито дума не казахте за Моравско.

В. Коларовъ: Въ това врѣме вие ходихте въ Стокхолмъ да дѣйствувате за присѣдиняването на тѣзи територии къмъ България и нѣмахте врѣме да се грижите за тѣхната участъ. Но тогава правителството и Народното събрание, увлѣчени отъ политиката на завоевания и на хегемония, на денационализиране на чуждитѣ завоювани населениа, бѣха глухи къмъ подобни критики. Днесъ, обаче, чужденци идватъ да навиратъ въ очитѣ на българскитѣ власти и на българския народъ злодѣянията, вършени отъ тия власти прѣзъ врѣме на войната. Днесъ се водятъ анкети и слѣдствия за дѣлата на българскитѣ окупационни власти въ Сѣрбия, въ Добруджа и въ Сѣрско, анкети и за третирането на които сѣ били изложени чуждитѣ военноплѣнници, интернирани въ България. Г-да, ние четохме въ в. „Таймсъ“...

А. Цанковъ: Четохте го, ама чрѣзъ в. „Народъ“.

В. Коларовъ: Туй нѣма никакво значение, защото за сящото, г-не, има свѣдения въ дѣлата френска преса, която е пристигнала въ Сѣфия. Ние четохме въ в. Таймсъ и въ френскитѣ вестници, пристигнали въ България, свѣдѣния за третиранията на сѣрбскитѣ плѣнници въ България. Българската военна властъ е обвинена, че тя е избила, изпратила на она свѣтъ, чрѣзъ непосредствено заколѣние или чрѣзъ подлагане на единъ непоносимъ, нечовѣшки режимъ, отъ всичко 50 хиляди сѣрбски военноплѣнници е интернирала 30 хиляди.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Вѣрвате ли въ това нѣщо?

В. Коларовъ: Азъ Ви посочвамъ обвиненията, които се печататъ въ иностранната преса.

Д-ръ В. Черневъ: Отблъснете ги.

В. Коларовъ: Азъ нѣма да ги отблъсна затуй, защото българскиятъ народъ за всички тия прѣстъпления сѣщу международното право, извършени за смѣтка на чуждитѣ населениа, не носи никаква отговорностъ. Всички дѣла на малтретиране, на убийства сѣ дѣла на военнитѣ и граждански власти, озвѣрени, подивѣли, които нѣматъ нито какъка достоинство въ своята душа. Това сѣ плодове на една политика на насилие, на тероръ, на денационализиране, на подчинение и заробване на чуждитѣ народи.

С. Дойчиновъ: Дѣла на отдѣлни лица.

В. Коларовъ: Това сѣ послѣдствия на вашата завоевателна и националистическа политика. Азъ не мога да ги отблъсна, отблъснете ги вие, ако можете.

Д. Кьорчевъ: И обвиненията сѣ една политика; тѣ сѣ диверсии.

В. Коларовъ: Отговорете на анкетитѣ, които ставатъ, съ участието на неутрални, въ мѣстноститѣ, въ които сѣ оперирали българскитѣ власти.

Д. Кьорчевъ: И въ 1912 г. пакъ имаше анкети. Г. Коларовъ! Недѣйте току тъй вѣрва на тия обвинения. Тѣ сѣ

диверсия на нашитѣ неприятели, които иматъ по-голѣми намѣрения.

В. Коларовъ: Азъ пѣкъ ще ви кажа какво и азъ зная. Г-да! Азъ имамъ въ рѣка книгата „Стокхолмъ“, въ която между другото е напечатанъ рапортътъ на сѣрбскитѣ социалисти до международното социалистическо бюро. На 249 страници отъ този рапортъ се казва слѣдното: (Чете) „Прѣди да започнемъ описанието на положението въ българската частъ на Сѣрбия, ние дѣжимъ да констатираме единъ твърдѣ важенъ фактъ, който трѣбва да зарадва всички социалисти въобще и социалиститѣ на Балканитѣ въ частности, а именно, че трѣбва да се прави ясна разлика между управляющитѣ крѣгове на България и българския народъ“. Това казватъ сѣрбскитѣ социалисти на международния пролетариятъ. „Единъ отъ подписващитѣ тоя меморандумъ е ималъ случай прѣзъ първитѣ мѣсци на окупацията да опознае лично двѣтѣ администрации, тая на българитѣ и тая на австроунгарцитѣ; той е могълъ да ги наблюдава отблизо и да ги сравни. Българскиятъ солдатинъ, т. е. въоръжениятъ български народъ произведе върху цѣлото сѣрбско население навсѣкѣдъ, кѣдѣто той вѣлзе въ контактъ съ него, едно добро впечатление. Въ първитѣ дни на нашествието, когато всѣки солдатинъ имаше, така да се каже, правото на животъ и смъртъ върху подчиненото население, когато неговата произволна, неограничена властъ бѣше безгранична и неговата отговорностъ почти никаква, тогава, когато тамъ нѣмаше никакъвъ правовъ редъ, положението въ областитѣ, завоювани отъ българската армия, бѣше много по-добро“ — стъ австрийското, искатъ да кажатъ авторитѣ. — „Имаше тамъ много повече редъ и свобода, отколкото по-късно, когато окупационната администрация дойде да се настави и когато официаленъ редъ биде въведенъ отъ управляющитѣ крѣгове“.

Х. Кабакчиевъ: Това е патриотическата тайфа на Радославова.

В. Коларовъ: „Но това положение се измѣни съ пристигането на софийскитѣ господари и на официалната политика, наложена отъ реакционната разбойническа банда, командувана отъ Радославова. Тия хора, които тероризираха въ продължение на десетки години своя собственъ народъ, бѣха много малко наклонни да менажиратъ напълно подчиненото население въ една окупирана областъ. Чрѣзъ една невѣроятна система на насилиа и съ една методическа политика на изтрѣбление на сѣрбитѣ, тѣзи прѣстъпници поискаха да приготвятъ почва за хегемонията на България на Балканитѣ и за установяването на една българска империя подъ скиптѣра на Кобургитѣ“. И, говорейки за австрийската окупация, авторитѣ продължаватъ: „Всичко, което биде казано за австроунгарската администрация, е вѣрно сящо и за България съ тази само разлика, че всичко, което биде казано за Австро-Унгариа, трѣбва да биде въведено въ квадратъ, когато се отнася до българската администрация“. Говорейки, че въ началото е имало съдилища въ австроунгарска територия, авторитѣ продължава: „Отъ другата страна на Морава започваше Азия. Управляющитѣ класи на България доказаха, че тѣ сѣ, ако не твърдѣ добри съюзници на турцитѣ, поне тѣхни твърдѣ добри ученици“. Тази характеристика, г. г. народни прѣдставители, се слѣдва...

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Кой го пише?

В. Коларовъ: Това го пишатъ прѣдставителитѣ на сѣрбското работничество. Кацлеровичъ и Душанъ Поповичъ, въ Стокхолмъ.

Х. И. Поповъ: Има ли нѣкой сѣрбинъ да е писалъ какво сѣ правила сѣрбитѣ въ Македония?

В. Коларовъ: Тази характеристика се слѣдва отъ слѣднитѣ изброени факти. „Въ градъ Враня бидоха убити Аксенти Мишичъ, попъ, и Георги Античъ, бившъ депутатъ на този градъ. Прѣзъ мѣсецъ ноемврий 1915 г. бидоха отвлѣчени една нощъ отъ града Лѣсковацъ, слѣдъ като имъ бѣха вързани рѣцетѣ, владиката Стефанъ Коменовичъ, свещеницитѣ Михаилъ Игнатовичъ, Йосифъ Поповичъ, Трандафилъ Косичъ, Светоликъ Антониевичъ и единъ народенъ учителъ, Марко Йоковичъ. Двѣ години изминаха оттогава и никой отъ тѣзи хора не е далъ знакъ на животъ на своето сѣмейство, както това сѣ направили други интернирани, но селянитѣ намѣриха по-късно, не далечъ отъ устието на Морава, нѣколко трупове, жертви на една насилническа смъртъ, съ дълги коси

и дълги бради. Нѣма никакво съмнѣние, че това сѣ труповеѣ на тия бѣдни, прѣдателски убити. Българскитѣ власти отвлѣкоха една нощь отъ с. Власотинци пона Онуфрий Поповичъ. Нѣколко врѣме слѣдъ това сѣмейството му намѣри главата на свещеника скрита подъ купчина камъни. Въ с. Прѣкопчелица българскитѣ власти най-напрѣдъ ограбиха къщата на единъ попъ, Петъръ Цвѣтковичъ, за да му отнематъ 5 хиляди динара златни и сѣрпѣшиха, като го убиха. На 9 ноември 1918 г. българскитѣ власти отвлѣкоха 24 сръбски пона отъ градъ Нишъ, между които се намираха — изброяватъ се имената, и продължава, г. г. народни прѣдставители, тоя поменикъ на попове и народни учители, избити отъ българскитѣ власти въ окупираната частъ на Сърбия, въ Моравско.

Х. Кабакчиевъ: Рѣшението бѣше да се избие цѣлата сръбска интелигенция. (Възражение отъ групата на либералитѣ)

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Помнете, че това не се касае за периода на въстанието въ Сърбия, това се касае за първитѣ моменти, за началото на окупацията, когато нѣмаше никакво въстание въ тази страна. Какво сѣ правили нашитѣ власти прѣзъ врѣме на въстанието, това е описано тукъ и азъ нѣма да се спирамъ върху него. Обаче социалдемократическитѣ народни прѣдставители отъ Сърбия поставятъ прѣдъ съвѣстѣта на европейския народъ и специално прѣдъ съвѣстѣта на работническата класа въпроса за отговорноститѣ на българскитѣ властници и управляющи класи прѣдъ човѣчеството за тѣзи страшни варварски прѣстѣпления, извършени въ една нещастна страна съ едно подчинено население. Г-да! Мислете, че въпросътъ не е никакъ маловаженъ, въпросътъ има едно огромно международно значение.

Х. Кабакчиевъ: Той не е изчерпанъ.

В. Коларовъ: Днесъ България се явява прѣдъ европейския трибуналъ, за да пледира своята кауза и сочи на великитѣ принципи на Уилсона, позовава се на честѣта, на правото, на справедливостѣта, на културата. Азъ ви питамъ: факти отъ подобно естество, ако тѣ сѣ върни, дали сѣ въ състояние да подкрѣпятъ една подобна кауза? Факти отъ подобно естество, каквито азъ лично познавамъ, извършени въ България надъ сръбски военноплѣнници, факти, които се дължатъ на една политика на систематическо изтрѣбление, на денационализиране на сръбското население, тия факти, изнесени прѣдъ кворума на международния протетариатъ, който ще разрѣшава въ бѣдаче сѣдбинитѣ на свѣта, ще чертае границитѣ и отношенията на народитѣ и държавитѣ, тия факти мислите ли вие, че сѣ отъ естество да обрисуватъ каузата на България въ единъ благоприятенъ цвѣтъ? Г. г. народни прѣдставители! Азъ повтарямъ, въпросътъ е важенъ и ние нѣма да позволимъ, щото по внушение на чужденци да се диятъ отговорноститѣ за тия страшни прѣстѣпления на „Лезе-хуманитѣ“, извършени отъ българскитѣ военни и граждански власти. Прѣстѣпничитѣ сѣ въ България, тѣ трѣбва да бѣдатъ хванати, цѣлъ свѣтъ ги сочи, тѣ трѣбва да бѣдатъ заловени и поставени на скамейката на подсѣдимитѣ. Азъ питамъ правителството: прѣдъ него не сѣ ли правени постѣпки за сѣдене и прѣслѣждане на отговорничитѣ за тия страшни прѣстѣпления?

Х. Кабакчиевъ: За прѣдаване единъ генералъ, който е отговоренъ за масовитѣ убийства въ Моравско.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Генерали и други отговорни сановници въ този моментъ заематъ въ България високи рѣководни постове и продължаватъ да бѣдатъ официални прѣдставители на България. Това е срамъ, това е позоръ! Е добръ, когато сръбскитѣ социалдемократи казватъ, че вържениитѣ български народъ е непричастенъ въ тия прѣстѣпления, наша длъжностъ е, като прѣдставители на този народъ, да се де-солидаризираме отъ дѣлата на тия прѣстѣпници; наша длъжностъ е да посочимъ на тия прѣстѣпници, да поискаме тѣхното прѣслѣждане и най-строга наказание за извършенитѣ отъ тѣхъ постѣпки. И ние нѣма да спрѣмъ, ние нѣма да замѣлимъ, ние ще правимъ да се вдига гласътъ на цѣлия български народъ дотогава, докогато тѣзи страшни прѣстѣпления и тѣхнитѣ автори не получатъ заслуженото възмездие (Рѣкоплѣскане отъ групата на тѣснитѣ социалисти).

И. Кирковъ: Военнитѣ сѣдилища трѣбваше отъ тѣхъ да почнатъ, ако имаше такива.

Х. Кабакчиевъ: Да, вие поставихте единъ генералъ за началникъ на обсадното положение — сѣщитѣ, който днесъ изискватъ като отговорникъ въ страшитѣ злодѣяния изъ Моравско и вие искате правосѣдие отъ военнитѣ сѣдилища! Безумци такива!

В. Коларовъ: Г-да! Тукъ се говори често пѣти за влиянието на чужденцитѣ, за намѣсата имъ въ нашитѣ работи. Е добръ, ние, които сме противъ тази намѣса, ние сме длъжни да изискваме отъ българското правителство да отнеме всѣкаквѣтъ поводъ за подобна намѣса. Ние, нѣколко дуни народни прѣдставители, посѣтихме тукашния централенъ затворъ и констатирахме страшни злоупотрѣбления, страшни безчовѣчия, непоносими, възмутителни варварства, вършени и които продължаватъ да се вършатъ за смѣтка на бѣдни български войници и граждани, вината на които още не е доказана, да, тукъ, въ нашия централенъ затворъ. Ние отивахмѣ по тоя поводъ едно питане къмъ г. министъра на правосѣдието, но досега отговоръ не сме получили. Обаче ние знаемъ, че въ затвора е отишълъ единъ английски майоръ и, констатирайки сѣщитѣ тѣзи безобразия и безчовѣчия, е заповѣдалъ веднага да бѣдатъ измѣкнати оттамъ нещастничитѣ болни и умирающи и ги е пратилъ въ болницитѣ, за да бѣдатъ човѣшки лѣкувани. Вѣрно ли е това, г. г. министри? Това не е ли унижение, не е ли позоръ за една държава, за едно правителство, което претендира да бѣде правителство на единъ цивилизованъ народъ?

Х. Кабакчиевъ: За буржоазията.

В. Коларовъ: Затуй ние още веднѣжъ казваме: ще вдигаме гласъ си, ще викаме противъ всѣкаква неправда, ще клеймимъ всѣко прѣстѣпление, защото това е единъ отъ способитѣ да отнемемъ възможностѣта на чужденцитѣ да се мѣсятъ въ нашитѣ вътрѣшни работи и да запазятъ по-добъръ нашата независимостъ и вътрѣшна свобода.

Г-да! Азъ отивамъ по-нататкъ. Въ програмата на правителството има единъ пунктъ, който засѣга армията — армията ще се подмладява. Но това е една праздна приказка, това е залъгалка. Тѣй и въ 1913 г. нѣли правителството на Радославовъ обяви сѣщата тази програма: подмладяване и реформиране на армията. Г. г. народни прѣдставители! Празни приказки не щемъ. Ние искаме коренни реформи, ние искаме гаранции, че армията въ страната ще бѣде армия народна, които ще пази неговитѣ права, неговитѣ свободи, неговитѣ интереси, а нѣма да бѣде инструментъ за една завоевателна политика навънъ и за една политика на потисничество вътрѣ въ страната. Новиятъ министъръ, гражданскитѣ министъръ г. Липчевъ, е заявилъ въ Военния клубъ на офицеритѣ, че той ще пази тая армия и това офицерство, за да може тѣ да служатъ и въ бѣдаче като окрѣпа на реда, на господствуващия редъ, на господствуващитѣ интереси. Г. г. народни прѣдставители! Това ли сѣ реформитѣ — охрана на господствуващия редъ, на господствуващитѣ интереси? Та това е ованъ редъ, който води до катастрофи, който доведе до войнитѣ; това е редътъ на военното положение, на военнитѣ сѣдилища, на потисничеството на народа. Не щемъ ние този редъ; българскиятъ народъ не този редъ иска; не такава армия иска.

Сега, когато се говори за реформиране на армията, ние нѣма какво много да мѣдруваме; прѣдъ нашитѣ очи се извършва единъ голѣмъ процесъ на дѣлоба демократизация на армията. Той почна отъ Русия, той днесъ мина въ Германия, той е въ Австрия и Унгария. . .

Х. Кабакчиевъ: Въ Белгия.

В. Коларовъ: . . . той върви къмъ Холандия, Дания и Швейцария, той пѣлзи къмъ цѣла Европа. Нѣма да избѣгнете и вие, г-да, отъ него, нѣма да сѣ спаси и малката България отъ него. Не прѣгрѣщайте политиката на камилското птиче. Армията трѣбва да се реформира, тя трѣбва да стане народна армия, но тя ще стане такава само тогава, когато народътъ бѣде непосредственъ нейнъ господаръ. Армията трѣбва да се управлява въ дисциплинарно отношение и да се контролира отъ войнишки съвѣти, избрани отъ самитѣ войници.

Отъ демократическата и либералнитѣ групи: А-а-а!

М. Такевъ: Никога.

В. Коларовъ: „Никога“ викаше рускиятъ царь, „никога“ викаше руската буржоазия, „никога“ викаше и Хинденбургъ, г. Takeвъ.

М. Takeвъ: Тогава анархията ще бжде голъма и ние ще бждемъ изгубени.

В. Коларовъ: „Никога“ викаха велики пълководци и заповѣдници на милионни армии, които водѣха на война и причиниха милионни, милионни жертви. Е добръ, при Хинденбургъ днесъ има единъ войнишки съвѣтъ, който контролира неговитѣ дѣла. Азъ знамъ, че вие нѣма да се съгласите, вие ще възроптаете, вие ще възнегодувате противъ идеята за това, противъ едно подобно прѣдложение. Но, г-да, много негодуваха, много роптаеха по-голѣми, по-силни и по-страшни отъ васъ, но нѣма по-силенъ отъ народа, нѣма по-велики отъ народнитѣ интереси. Тогава, когато народнитѣ маси съзнаятъ своитѣ интереси, проумѣятъ онова, което обезпечаватъ тѣхнитѣ свободи, права и интереси, тѣ нѣма да ви питатъ. Тѣ ще наложатъ такава военна организация, която ще отговаря не на вашитѣ интереси, а на тѣхнитѣ. Само по такъвъ начинъ армията ще прѣстане да бжде инструментъ на потисничество и експлоатация, а ще се прѣвърне въ инструментъ въ рѣцѣтъ на народа за упазване неговитѣ права, свобода и независимостъ.

Г-да! Азъ трѣбва мимоходомъ да ви кажа нѣколко думи за оня пасажъ отъ декларацията на правителството, който засѣга прѣхраната. Много е скѣпно правителството въ думи досѣжно тазъ твърдѣ важна проблема. „Ще се взематъ мѣрки за прѣхраната на населението“. Но ние нищо повече не знаемъ, нищо повече не виждаме. Ние знаемъ само едно, че въ една отъ точкитѣ на блоковата програма, въ името на която е образувано настоящето правителство, стои искането: житото отъ реколтата на 1918 г., сегашната реколта, да се плати 2 л. вмѣсто 1 л.

Х. Кабакчиевъ: Това е единствената велика реформа на „лѣвото“ правителство.

В. Коларовъ: Азъ не съмъ ималъ честта да чета тая блокова платформа, но г. г. прѣдставителитѣ на земледѣлската група нѣма да отрѣкатъ, че съгласие е постигнато именно върху тоя пунктъ. Г-да! Азъ искамъ да зная: така ли вие рѣшавате проблемата на скѣпотията, проблемата на прѣхраната на населението. — чрѣзъ двойно посѣпване на житото: вмѣсто левъ — два, вмѣсто 1.50 л. — три лева хлѣба?

А. Кундалевъ: Каква надница искате Вие?

В. Коларовъ: До войната житото струваше 10 ст., 12 ст., — не повече. Вие днесъ увеличавате стойността му на два лева. Азъ искамъ да зная дали това е политика на прѣхрана или това е политика на гладъ, на изгладняване на българския народъ. И това за чии интереси се прави? Нима се прави за голѣмата маса на земледѣлското население?

А. Кундалевъ: За 400 хиляди земледѣлски стопанства.

В. Коларовъ: Това не е вѣрно, защото голѣмата частъ отъ земледѣлското население тая година нѣма даже себе си да прѣхрани. Това е една малка частъ, това е само селската едра буржоазия, която събира достатъчно количество жито за реквизиране, за продаване и, слѣдователно, на нея днесъ се прави единъ бакшишъ отъ 200 или 250 милиона лева. Това ли е политиката, още веднѣжъ питамъ, на прѣхраната на населението?

Д. Кротневъ: Г. Коларовъ! Вие не знаете какво говорите. Направете прѣдварително смѣтка колко струва единъ килограмъ жито на земледѣлеца и тогава говорете. Вашата смѣтка е крива смѣтка. Колко коштува единъ килограмъ жито на земледѣлеца?

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Управляющиятъ блокъ почна съ облагането българския народъ съ 300—400 милиона лева косвени данъци. То продължава скѣпотията съ увеличение цѣната на хлѣба отъ 1.50 на 3 л., респективно на житото отъ левъ на два лева.

А. Кундалевъ: Когато бѣше 1-10 л. килограма, защо не отиде да го произвеждашъ?

В. Коларовъ: Докъдѣ ще продължава тая политика, какво тя ще донесе, съ какво ще облагодѣтелствува бъл-

гарския народъ, ние още не знаемъ. Обаче сѣдейки отъ неговитѣ дѣла и по неговата програма досега и сега, ние ще бждемъ смѣли, ако заключимъ, че и въ бждеще неговата политика ще бжде политика на изгладняване огромната частъ отъ българския народъ, политика на мизерия, на страдания и на масовъ гладъ по градоветѣ и селата.

А. Кундалевъ: Лесно се правятъ разходки по улицитѣ, а бавно се произвежда.

В. Коларовъ: Г-да! Прѣхраната иска дѣйствителни реформи, иска реорганизации, но кой отъ васъ, блокирали се партии отъ дѣсницата и лѣвицата, посочи на ония реформи и реорганизации, които ще смекчатъ не само кризата на продоволствието въ настоящия моментъ — тя криво-лѣво може да се прѣживѣе — но и въ слѣдующия моментъ, слѣдъ 10 мѣсеци, догодина? Нима мислите, че това е една криза на два мѣсеца? Нима мислите, че ако отъ Америка дойде 50 милиона килограма жито, съ това вече проблемата се разрѣшава? Много се мамите, кѣсоголеди държавници и управници сѣ ония, които мислятъ, че кризата въ България е въпросъ на два или шестъ мѣсеца. Дълбока стопанска криза терзае днесъ българския народъ. Стопанството на народа е разклатено; основитѣ, на които почиваше то, сѣ раздрусани. Това стопанство не е въ състояние да продължава да се развива. То осѣди всичкитѣ производителни народни класи на страдания, лишения и гладъ. Нужни сѣ реорганизации, обаче никой не се замисля за тѣхъ. Ние посочвахме, посочваме и сега на тия дълбоки прѣобразовани. Вие трѣбва да посегнете на търговията, трѣбва да прѣмахнете частната търговия. Срѣдствата за прѣхраната, срѣдствата отъ първа необходимостъ трѣбва да ги направите държавенъ монополъ. Вие трѣбва да прѣстанете да служите на частния капиталъ; трѣбва да имате прѣдъ видъ само народа, неговия хлѣбъ, неговитѣ нужди. Вие трѣбва да пожертвувате интереситѣ и печалбитѣ на капитала прѣдъ интереситѣ на широкитѣ народни маси. Никой, обаче, затова не мисли. Сѣщеврѣменно, като отговоръ на нарастващата скѣпотия се поставя необходимостта да се гарантира на народнитѣ маси, на бѣднитѣ народни слоеве, достатъчно срѣдства за съществуване. Поставя се въпросътъ за надницитѣ на работницитѣ, за заплатата на държавнитѣ и обществени служители. Работническитѣ маси сѣ изоставени на произвола на сѣдбата. Тукъ се разправя, че работницитѣ днесъ благоденствували: тѣ имали надници по 50, по 100 л., никой повече отъ работницитѣ не печелѣлъ — завиждатъ на работническитѣ маси. Г. г. народни прѣдставители! Идете всрѣдъ тая работническа маса и вие ще намѣрите заплати и по три лева, и по петъ лева. Та вижте какво дава държавата на най-важнитѣ работници, на ония въ мината Перникъ! Тя не е въ състояние да намѣри работници, тя рискува да изложи на опасностъ движението на желѣзницитѣ, работата на индустриалнитѣ заведения, защото не иска да възнагради достатъчно труда на работницитѣ, които се ангажиратъ да копаятъ въ подземията. Но какво да кажемъ за държавнитѣ служаци? Ето три години какъ воюваме, обаче досега върху заплатитѣ на държавния чиновникъ и служащъ ние не сме се спрѣли. Тукъ се гласуватъ прѣдложения за пети, за добавъчни възнаграждения, но всичко това е посмѣище, съ това не може да се живѣе. И всичко това, което сегашното правителство обѣщава да даде на държавнитѣ чиновници и служаци, е нищо. Вие виждате какъ всичкитѣ кроткъ чиновнически свѣтъ, отъ най-долния до най-горния, се вдига и по цѣла България се носи една тревога, единъ бунтъ противъ държавата. Всички искатъ срѣдства за съществуване. И веднѣжъ ангажирали да работятъ на държавата, трѣбва да имъ се даде. Азъ зная много добръ, че ще се отговори, както се е отговаряло винаги: отъ гдѣ да вземемъ срѣдства, държавнитѣ задължения сѣ колосални, бюджетътъ е огроменъ. Съвършено вѣрно. Може да имаме сега 10 милиарда дългъ;...

Х. Кабакчиевъ: Близо.

В. Коларовъ: ... точно не знамъ, ще чуемъ това отъ г. министра на финанситѣ; бюджетътъ вѣроятно ще достигне единъ милиардъ и половина годишно — точно не знамъ, и това навѣрно ще чуемъ отъ г. министра. Г. г. народни прѣдставители, всичко това изисква срѣдства. И вие ще кажете на народа, на тия бѣдни и изстрадали народни маси: дайте тия срѣдства. Не, вие нѣмате право да се обръщате къмъ тѣхъ. Тоя дългъ, тия милиарди ги трупахте вие съ вашата прѣстѣпна завоевателна политика; българската буржоазия използва тая политика, за да

граби, за да основава банки и да трупа милиони и милиарди. Плащайте вие, разворете касите си. Ако вие не платите доброволно, ще ви вземемъ богатствата, ще ги конфискуваме. . . . (Ръкопляскания от групата на тѣснитѣ социалисти. Възражения от групата на либералитѣ).

Х. Кабакчиевъ: Къдѣто и да сте ги скрили, ще ги намеримъ.

В. Коларовъ: . . . защото само този пътъ съществува за българския народъ, за да се избави отъ това непоносимо положение.

Нѣкой отъ групата на либералитѣ: Нѣма да ги плащаме.

В. Коларовъ: Вие не искате да ги плащате. Но ако вие не искате да ги плащате, то вашата държава банкрутира, българската буржуазно-монархическа държава фалира. Разбирате ли вие какво значи това? Това значи банкрутъ и на господството на буржоазията и на монархизма (Ръкопляскания от групата на тѣснитѣ социалисти); това значи край на този буржуазно-монархически режимъ. Ето това е смисълътъ на нѣщата. Но народътъ не иска да банкрутира, българскиятъ народъ иска да живѣе, и ще живѣе; той нѣма да зачине, защото той гради своето благоденствие върху своя трудъ. Затова народътъ ви казва: ще ви конфискуваме богатствата, ограбени отъ нашия трудъ, незаконно и разбойнически ограбенитѣ богатства; съ тѣхъ ще заплатимъ дълговетѣ; по такъвъ начинъ ще освободимъ народното стопанство отъ тази непоносима тежестъ, която е легнала върху него, и така ще продължимъ по-нататъкъ да се развиваме.

Х. Кабакчиевъ: Това ще извършатъ българскитѣ работници и българскитѣ селяни. Тѣзи тукъ (Сочи земледѣлската група) сѫ чорбаджии, не сѫ селяни.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Правителството посочва на редъ реформи, прави апелъ за благоразумие, спокойствие и редъ именно за да се осигурило националното дѣло на България, да се склопелъ единъ благоприятенъ миръ. Въ 1913 г. сѫщо имаше тая политика; той апелъ. Българскиятъ народъ кротуване — ала свършихте съ катастрофа; въ 1915 г. съ сѫщия апелъ и съ сѫщата политика на нова смѣтка хвърлихте българския народъ въ война, три години я водихте при единодушие, при мълчание, прѣдизвикано отъ сѫщитѣ апели — свършихте пакъ съ катастрофа.

П. Даскаловъ: Никога не е имало единодушие; всѣкога сте били противъ тая политика.

С. Златевъ: (Къмъ В. Коларовъ) Не гледай къмъ насъ.

В. Коларовъ: Вие, за които се отнася това, си го знаете. Вие сега отправяте сѫщитѣ апели. Та кои сте вие? Та вие, които сега заемате мѣстото на правителството, вие поведошли богове ли сте, ангели отъ небето ли сте? Та между васъ, г-да, сѫ отговорницитѣ за катастрофата отъ 1913 г.! Още ние не сме успѣли да приключимъ анкетата за тази имъ отговорностъ, и ето че на нова смѣтка виновницитѣ по нея заематъ мѣстата на министерската маса и на нова смѣтка отправятъ апели: чакайте, мълчете, да доведемъ докрай дѣлото на националното обединение. Но г-да, ние имаме всичкия опитъ като народъ, имаме опита съ нещастията, изпитани отъ самитѣ насъ, за да не върваме на вашата дума, за да не отговаряме на вашитѣ апели. Вие нѣма да ни залъжете, вие нѣма да ни излъжете. Ние доста патихме, доста се научихме, за да можемъ да се подадемъ на тая нова измама, И, г-да, вие сега проповѣдвате единодушие, редъ, вие сега, хвърляйки се на нова смѣтка въ пригрѣдкитѣ на ония, които въ 1913 г. бѣха противъ насъ и съдѣйствуваха за нашата национална катастрофа — вие искате доверие, послушностъ! Но дали вие самитѣ бѣхте винаги хората на реда, на послушността? Г-да, азъ имамъ да ви прочета единъ документъ, който иде да допълни документа, четенъ отъ моя другаръ Кабакчиевъ, по поводъ декларацията на г. Малинова. По поводъ на примиренето, сключено между България и Англатата сега, на 30 септемврий, въ руския печатъ сѫ публикувани нови данни за прѣдисторията на това примирение. Тѣзи данни сѫ прѣкрасна иллюстрация за политиката на партиятѣ, които сега управляватъ България, и азъ не мога да ги мина съ мълчание. Въ „Кіевская мысль“ отъ 5 октомврий т. г. е помѣстена статия „На Балканяхъ“. Тази

статия почва така: (Чете) „Днесъ разполагаме съ повече документи, за да можемъ да обсъдимъ историята на българското излизане (отъ войната). Въ „Извѣстията на Ц. П. К.“ отъ 29 септемврий е публикувана обширната дипломатическа прѣписка на руското министерство на външнитѣ работи — периода на врѣмешното правителство — за мирнитѣ прѣговори съ България“. — Изхвърлямъ тукъ единъ васажъ, който не прѣдставлява интересъ. — На 12 априль (1917 г.) съ телеграма № 273 рускиятъ прѣдставителъ въ Парижъ отново донесеть, че „положението въ България е тежко и кралятъ дири случай да влѣзе въ сношение съ съюзницитѣ“. За тая цѣль той изпратилъ въ Европа специални лица. П отъ Русия така сѫщо сѫ били изпратени въ България писма до Малинова, Гешова, Тончева, съ които се прѣдлагало, прѣдъ видъ на извършения въ Русия прѣвратъ, да се влѣзе въ контактъ съ българскитѣ политически дѣатели за размѣна на мисли досежно разумнитѣ претенции на България въ Македония — разбира се, при условие на една радикална промѣна въ българската политика“.

Тия писма по видимоу подбѣйствували, тъй като българската оппозиция и българскитѣ социалисти влѣзли въ контактъ както съ отдѣлни прѣдставители на партиятѣ отъ Съглашението, така и съ официалнитѣ прѣдставители на Русия, Англия и Франция. Въ Бернъ и Женева се образувалъ революционенъ комитетъ, който си поставилъ за цѣль излизането на България отъ войната, безъ да се спира и прѣдъ единъ прѣвратъ, при условие, ако държавитѣ отъ Съглашението гарантиратъ на България удовлетворението на нейнитѣ национални стремежи.

На 31 августъ руското доврѣно лице въ Бернъ, съ телеграма № 701, донесло на врѣмешното правителство за начелатитѣ сношения между комитета и държавитѣ отъ Съглашението и молилъ за инструкции. Съ двѣ телеграми отъ 14 септемврий (№ № 732 и 733) сѫщото доврѣно лице съобщило прѣварителнитѣ условия, прѣдвидени отъ българската оппозиция: демократи, народници, радикал-демократи и земледѣлци, и посочило на прѣдстоящото обсъждане на въпроса да се извърши прѣвратъ въ България. На 9 октомврий доврѣното лице донесло (№ 426) за приетиятѣ въ Бернъ на лидера на „широкитѣ“ социалисти, Янко Сакъзовъ, който, по порѣка на Малинова, докладвалъ върху изтрѣнното положение на България. По думитѣ на Сакъзова, главенъ центъръ на българската оппозиция се явява централниятъ комитетъ за прѣхраната, съставенъ отъ прѣдставители на всички партии. Комитетътъ се ползува съ доврѣнето на царя, облеченъ е съ широки пълномощия въ всичкиѣ области на икономическия животъ на страната и има разклонения по цѣла България. При тѣзи условия неговата оппозиционностъ добива първостепенно значение. Едновременно се засилъ недовѣрието на офицерство въ Главната квартира, въ Генералния штабъ и въ самата армия. По мнението на Сакъзова, признаването отъ страна на държавитѣ необходимостта да се ликвидира македонски въпросъ би дало на България възможностъ да отиде къмъ ранъно опредѣленъ разривъ съ съюзницитѣ си.

Най-послѣ телеграмата на доврѣното лице въ Лондонъ (№ 879), пратена 9 дена прѣди болшевишкитѣ прѣвратъ, съобщава и за условията, изработени отъ двѣтѣ страни за сключване на сепаративенъ миръ съ България. Тѣзи условия се свеждаха къмъ слѣдующето:

1. България прѣкръпява военнитѣ дѣйствия и оказва на Съглашението възможното съдѣйствие въ борбата му противъ централнитѣ държави и Турция;
2. България незабавно изразва ромѣнска Добруджа и заетитѣ части отъ Сърбия до границитѣ отъ 1913 г.“

Х. Кабакчиевъ: (Къмъ министритѣ) Това е ваше дѣло — това, което става днесъ.

И. Велчевъ: Ето прѣдателитѣ кѣдѣ сѫ!

В. Коларовъ: (Продължава да чете)

„3. България трѣбва да даде гаранции, че въ течение на войната не ще прѣдприеме враждабни дѣйствия противъ Съглашението;

4. Царъ Фердинандъ се отрича отъ прѣстола и въ България се установява такъвъ редъ, който отговаря на желанията на мнозинството отъ населението.

Ако България приеме тия условия, военнитѣ дѣйствия на държавитѣ отъ Съглашението се прѣкръпятъ и териториалнитѣ владѣния на България се установяватъ съ слѣдующитѣ райони: 1. Орфанския заливъ, езеро Тахино, р. Струма — сръбско-българската граница. . . .“

Х. Кабакчиев: Лъвния брѣгъ на р. Струма — повече нѣма да получите!

В. Коларовъ: „... съ градоветѣ Кавала, Драма, Сѣрестъ, Демир-Хисаръ и Орфано; 2. о-въ Тасосъ; 3. линията Еносъ—Еркенъ—Мидия съ Одринъ“.

Краткото изложение на тия документи дава пълно основание да се прѣдполага, че днешното фактическо излизане на България извън кръга на воюващите държави се намира въ най-тесна връзка съ планомерно водената прѣз последните година и половина дипломатическа работа на Съглашението. Болшевишкият прѣвратъ въ Русия, съ всички свързани съ него международно-политически послѣдствия, не можеше да не създаде за по-нататъшното продължение значителни затруднения, като съразмѣрно намали силата на военното и политическото въздѣйствие на съюзниците. Въ това трѣбва да се търси причината, гдѣто като послѣденъ тласък, който подбуди България къмъ сегашното излизане, се явява прѣди всичко голѣмиятъ воененъ неуспѣхъ, който, впрочемъ, съвсѣмъ не изключва, а, може би, и прѣдполага влиянието и на други причини.

Г. г. народни прѣдставители! Прочетохъ този документъ, за да привлѣка вашето внимание върху два пункта. Първо, нѣкои отъ партиите, изъ които изхожда правителството, слѣдъ погрома въ България хвърлиха отговорността за погрома, за необходимостта България да приеме едно примирие на твърдѣ тежки условия, върху войниците отъ фронта, които извършиха прѣдателство. Г. г. народни прѣдставители! Днесъ, когато се констатира и документално доказва, че партии още прѣди 1 година и половина сѣ поддържали, сѣ водили прѣговори за едно подобно примирие, ...

Х. И. Поповъ: Каквото стана сега.

В. Коларовъ: ... питамъ азъ: погромътъ на България отъ 1918 г. дали може да бѣде вмѣненъ на ония нещастни войници отъ българската армия, които 3 години наредъ при най-тежки и непоносими условия стоеха и гниха въ окопитѣ, давайки най-тежки кървави физически и морални жертви? Говорятъ за измѣна на българския народъ ония, които нищо друго не сѣ правили, освѣнъ съ цѣлата си политика сѣ измѣнявали на българския народъ. (Ржкоплѣскания отъ групата на тѣсните социалисти и отъ нѣкои либерали) Защото ако прѣзъ 1917 г. вие тукъ гласувахте военни кредити за продължаване на войната и давахте подкрѣпка на правителството на Радославова, а сѣщеврѣменно водѣхте прѣговори съ официални и неофициални прѣдставители на Антантата, азъ питамъ: това не съставляваше ли прѣдателство, не е ли това истинско прѣдателство?

И. Велчевъ: (Ржкоплѣска)

В. Коларовъ: Кой е прѣдатель: войникътъ, народътъ ли е прѣдатель, или политиканитѣ, които водѣха прѣдателска политика задъ неговия грѣбъ и за негова смѣтка? (Ржкоплѣскания отъ групата на тѣсните социалисти).

Х. Кабакчиевъ: И примирieto, което осѣществиха, сѣ го уговорили.

В. Коларовъ: Добруджанскиятъ въпросъ днесъ страшно смущава всички. Той прѣдизвика една криза. Но, г-да, какво пише въ този документъ? — Че вие още прѣди година и половина сте се съгласили да се изпразни Добруджа и Сърбия до границитѣ отъ 1913 г. Та вие сте се съгласили още тогава Добруджа да се прѣдаде на роминитѣ. Вие сте се съгласили и Добричъ и Балчикъ и всички други градове да бѣдатъ отстъпени.

Х. Кабакчиевъ: А днесъ плачатъ съ кродолилки сълзи.

В. Коларовъ: А днесъ вие протестираете, вие плачете! Но ние не вѣрваме на вашия плачъ, на вашия протестъ. Това не е протестътъ на българския народъ, това не е плачътъ на българския народъ за неговото разпокъсване.

Х. Кабакчиевъ: Французитѣ и английскитѣ генерали знаятъ съ кого иматъ работа. Тѣ сѣ водили прѣговори цѣла година по-рано.

В. Коларовъ: Е добръ, всичко това показва, че външната политика на партиите, които образуватъ днешното правителство, е сѣщата политика, която въ 1913 г. доведе

до катастрофа. Тя е другиятъ образъ на единъ и сѣщи медалъ, който се нарича български войнственъ национализъмъ, българска завоевателна войнствена политика. Радославовъ я водѣше съ Германия, вие я водихте съ Русия и съ нейните съюзници. Прѣтрпѣхте поражение, когато бѣхте на страната на Русия, прѣтрпѣхте поражение и когато бѣхте на страната на Германия. Вие днесъ на нова смѣтка искате да хвърлите България на страната на ония, които веднага съдѣйствуваха за погрома ѝ. Това е вашата политика и въ името на тая политика вие искате съдѣйствително на българския народъ, но той нѣма да ви го даде. Българскиятъ народъ разбра, че единствената политика, която той може да води, е една друга политика.

Х. Кабакчиевъ: Въ тая неспособна, тая прѣдателска класа, която си играе съ сѣдбинитѣ на българския народъ, той нѣма никакво довѣрие. Вие самички подкопахте основата, на която стоите.

Х. И. Поповъ: Видѣ-щемъ, скоро ще дойде това.

Х. Кабакчиевъ: Това е истински фактъ. Вие не можете да го затворите съ нищо.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Вие говорите за обединение на българския народъ. Но единъ народъ не може да се обедини за смѣтка на другъ народъ.

П. Даскаловъ: Когато има хора, които правятъ такива прѣговори, разбира се, че не може да се осѣществи.

В. Коларовъ: Единъ народъ, който се стреми честно и разумно къмъ своето национално обединение, съчувствува и съдѣйствува за обединението и на другитѣ народи. Обединението на народитѣ е едно демократическо дѣло, защото то е дѣло народно. Но тая политика, която вие водите въ България отъ 30—40 години насамъ, не е политика за обединението на народа; това бѣ политика за завоюване. И тая политика прѣтрпѣ пълнеъ крахъ по всички линии и посоки. Тѣй като срѣщу васъ, срѣщу вашитѣ завоевателни апетити стоеха много по-голѣми завоеватели, съ много по-страшни завоевателни апетити, вие се разбихте въ тѣхъ. Но ако бѣхте разбили само васъ, добръ, ние щѣхме да ржкоплѣскаме, но вие разбихте и главата, и тѣлото на българския народъ. И затова ние високо протестираме, затова ние се боримъ и ви заявяваме: ние нѣма да допустнемъ да се повтори и потрети тая политика на убийства и на завоюване, която вие сте водили досега.

Х. Кабакчиевъ: Българскиятъ народъ нѣма да допусне това.

В. Коларовъ: Г. г. народни прѣдставители! Ние сѣщо сме говорили и говоримъ за обединението на народитѣ, за обединението и на българския народъ. Но обединението на народитѣ и на българския народъ, както казахъ, е едно дѣло на демокрацията. То е дѣло на счупване на окови, на отстранение на класово и национално потисничество. Господствующитѣ класи, класитѣ, които служатъ на капитала, сѣ неспособни да служатъ на дѣлото на освобождението и обединението на народитѣ.

П. Даскаловъ: Досега тѣ го правѣха.

В. Коларовъ: Досега тѣ направиха туй, което направиха: тѣ доведоха до една страшна международна касапница, чиято ликвидация още не е завършена. И чакайте, не сте вие, които ще се възраждате отъ нейния край.

Г-да! Дѣлото на обединението на българския народъ е едно дѣло благородно, което заслужава да се турятъ на служба на него всички сили и трудове. Но дѣлото на обединението на българския народъ нѣма да се извърши нито съ съдѣйствието на руския абсолютизъмъ, нито съ това на германския милитаризъмъ, ...

Х. Кабакчиевъ: Той умрѣ.

В. Коларовъ: ... нито съ съдѣйствието на английския и французкия завоевателенъ империализъмъ, нито съ принципитѣ на Уйлсона, които сѣ лицѣмерно прикритие на политиката на американскитѣ милитардери. Г. г. народни прѣдставители! Това е дѣло демократично, и българскиятъ народъ ще извърши своето обединение. Гаранция за това е разтърсилиятъ вече веригитѣ на своето робство европейски пролетариатъ.

Х. Кабакчиев: Това сж европейскитѣ народи.

В. Коларовъ: Русия нѣма вече царъ, нѣма господствуваща бюрократическа завоевателна клика. Тамъ има самоуправляващ се градски и селски народъ, който пази своята свобода и своята независимост, но не посѣга на чуждата свобода и на чуждата независимост. Въ неговото лице, въ лицето на тая съвѣтка Русия българскиятъ народъ, който е робъ и подчиненъ, има най-вѣрния си и надежденъ съюзникъ. Въ Германия абсолютизмътъ и империализмътъ е разклатенъ, съборенъ, безвъзвратно захвърленъ въ архивата на миналото потисничество. Тамъ се е повдигналъ вече работническиятъ народъ; той е основалъ работнически и войншки съѣти; въ тѣхни рѣци здраво стои политическата властъ въ Германия; той прѣобразува издѣлно свои политически, икономически и общественъ редъ; той се отказва отъ владичеството надъ французитѣ въ Елзасъ и Лотарингия, надъ поляцитѣ въ Познанъ, надъ Датчанитѣ въ сѣверния Холщайнъ; нѣмскиятъ работенъ народъ се отказва така също и въ Австрия отъ владичеството надъ чуждитѣ славянски народи. Но, г. г. народни прѣдставители, едновременно съ това, той пази и ще пази своята свобода, независимостъ и своитѣ интереси. Тази вѣлна отъ Германия, дошла отъ изтокъ, продължава да се разлива. Тя обхваща, както донасятъ телеграфнитѣ агенции, и Дания, и Холандия и Швейцария, тя прониква и въ Китай, и въ Франция, тя ще залѣ чѣлия свѣтъ, където има робство, където има страдающъ, но същевременно стремящ се работнически народъ силно къмъ свобода, независимостъ и благодѣйствие. (Ржкоплѣскане отъ групата тѣсни социалисти). Е добръ, и надеждата на малкитѣ балкански народи, които сж били само робни досега на чуждитѣ интереси и на чуждитѣ завоевания, е единствено въ тържеството на работническата социалистическа демокрация въ Европа. Ако вие сте дѣйствително патриоти, ако вие дѣйствително работите за националното обединение на българския народъ, вие трѣбва да ржкоплѣскате на извършващата се прѣдъ вашитѣ очи велика социална работническа революция.

Т. Петровъ, Г. Поповъ и други депутати отъ групата на тѣснитѣ социалисти: Да живѣе революцията! (Ржкоплѣскане отъ сѣшитѣ. Смѣхъ отъ всички останали страни).

В. Коларовъ: Вие тукъ се отнасяте подигравателно къмъ нея. . .

А. Кундалевъ: Не сте кадърни за нея, ами мълчете.

В. Коларовъ: Г-да! Нѣщо повече. Когато вие тукъ почувствувате подигающа се народна вѣлна, вие, подобно на г. министъръ Такевъ, пращате войска. Пращайте я! Пращайте я и въ Русия, пращайте я и въ Германия. Противъ въздигания се революционенъ народъ въ Петербургъ и Москва бѣха изпратени царски и казашки войски; и въ Германия работническиятъ народъ се натъкна на войска. Но войската ги напусна, тя обърна оржжието си не противъ народа, а противъ неговитѣ притеснители, защото войската е частъ отъ народа, защото и войската изпитва сѣщия ужасъ, сѣщия позоръ, сѣщия тероръ на господствуващитѣ класи. Оржжието, съ което вие ще искате да смажете подигащия се народъ, ще се обърне противъ самитѣ васъ, и то ще бѣде послѣдниятъ ви опитъ да задържите вашето господство. И въ упорството на вашитѣ собствени орждия ще се разбие вашето господство, вашитѣ опитъ да спасите вашия режимъ на кръвъ и насилие.

Г-да, азъ свършвамъ. Това става въ другитѣ страни. Вие до оня день се отнасяхте прѣзрително къмъ него, но вие днесъ не можете тъй да се отнасяте, защото тая освободителна и революционна вѣлна обсажда България, и България ще не ще бѣде тласната въ пламъка на революцията, нѣма нищо да я спаси. България е една малка държава, тя сама за себе си не може да съществува, тя живѣе въ международни отношения, въ международни условия и тия отношения ще ѝ наложатъ едно съвѣтно дѣлобоко прѣобразуване, а това прѣобразуване не може да бѣде никакво друго, освѣн демократическо и социалистическо прѣобразуване на България. Г-да, това не е една програма далечна, това не е програма на разгорѣчени мозъци, а една жива дѣйствителност, защото тя се реализира, изпълнява прѣдъ нашитѣ очи, всрѣдъ трѣска на вѣковнитѣ монархии, които се рушатъ и събарятъ, за да не се възвѣрнатъ никога. Това е нашата програма, за реализирането на която съществуватъ и живитѣ сили, които вие породихте съ вашата политика. Вие отрупахте съ дългове работническитѣ маси, вие обезмислихте една голѣма частъ

отъ българския народъ, вие създадохте огромна мизерия. Но това е малко. Вие сами създадохте въ държавата такива условия, които правятъ непоносимъ живота не само на най-бѣдната работническа маса, но и на една огромна частъ отъ ония селски дребно-буржоазни маси, които въ миналото сж се задоволявали съ продуктитѣ на свои трудъ. Тѣхното положение е станало вече неспособно, вие прѣобърнахте и тѣхъ вече въ революционери. Вие развихте въ нѣдрата на вашия собственъ режимъ ония живи революционни сили, които готвятъ основното прѣобразуване на стопанския, общественъ и политически животъ на страната. То настѣпва неизбежно, и нито военното положение, нито цензурата ще снаси умирающия, прѣживяващия послѣднитѣ дни на своето съществуване буржоазно-монархически строй. Г-да, вие днесъ говоримъ въ името на нашата максимална програма. Вие смѣло говоримъ за република; вие смѣло говоримъ за национализация и социализация на банковия и търговския капиталъ, на едритѣ прѣдприятия въ индустрията, минитѣ и земледѣлството; вие говоримъ свободно, имайки прѣдъ видъ една програма на непосредствено дѣйствие, програма за конфискации на печалбитѣ, натрупани прѣзъ вѣрме на войната, на незаконно натрупанитѣ богатства; вие говоримъ свободно и открито за едно сближение съ балканскитѣ народи на почва стопанска, социалистическа; вие говоримъ и за една демократическа, социалистическа република на балканскитѣ народи. И това, което казваме ние отъ тукъ, то вече се носи и срѣдъ българския народъ. Той го разбира, той чувствува, че тукъ е неговото спасение; той прѣгръща тая програма, той се прѣобръща въ пионеръ за нея. И сега, когато вие въ това Народно събрание издавате вашитѣ гласове на протестъ и усмиване срѣмо дѣлото на революцията на народитѣ въ Русия, въ Германия, въ Австрия и въ другитѣ страни, азъ съзирамъ въ тѣзи гласове слабото ехо отъ мощния гласъ на една изиграва вече своята историческа роля управляваща класа. Робовладѣшитѣ отъ старитѣ вѣкове отдавна сж прѣдметъ на исторически изучвания; срѣдновѣковнитѣ сепари съ тѣхнитѣ турнири отдавна принадлежатъ на историята. Сѣщото ще бѣде и съ буржоазно-монархическия строй, съ всичко онова, което той е донесълъ на народитѣ — съ всесвѣтската 5-годишна война, която коштува живота на много милиони човѣшки същества, която коштува разорението на толкова народи и която съставлява послѣдния бисеръ въ крѣвата и насилническа корона на капиталистическото господство. Е добръ, въ този гласъ на протестъ на буржоазията азъ съзирамъ послѣдната конвулсия на тая господствуваща класа, която умира, отива при своитѣ прѣдшественици, за да открие историческия пътъ на човѣчеството и да даде възможностъ на свободнитѣ народи, отърсени се отъ всѣкакво робство, отъ всѣкаква експлоатация, да си развиватъ и да осъществятъ върховния идеалъ на човѣчеството, който е: благо на всѣки индивидъ въ благо на всички индивиди. (Ржкоплѣскане отъ групата на тѣснитѣ социалисти).

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Давамъ 10 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звънъ) За сѣданието продължава. Има думата г. Димитъръ Тончевъ.

Д. Тончевъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣди да пристѣпя къмъ самия законопроектъ, считамъ за добръ да дамъ единъ малък отговоръ на господинъ Коларовъ относително онази денеша, която той прочете и въ която се упомянѣва моето име. Г. Коларовъ прочете между другото и една денеша, въ която се казва, че слѣдъ руската революция руски революционери изпратили до г. Малинова, до г. Гешова и до мене писма, въ които се прѣдлагало да се влѣзе въ контактъ съ българскитѣ държавни мѣже или съ политическитѣ дѣйци. Заявявамъ, че никакво подобно писмо не съмъ получилъ отъ Русия.

Т. Петровъ: Може да е грѣшка въ имената.

Д. Тончевъ: Може писмата да сж достигнали до г. Малинова или до г. Гешова, обаче до менъ такова писмо не е достигнало.

Сега, г. г. народни прѣдставители, позволете ми да кажа нѣколко думи по самия законопроектъ. Досега отъ Народнитѣ събрания сж искани дванадесетини поради невъзможностъ да се състави бюджетътъ своевременно. Причинитѣ за несвоевременно съставяне на бюджета сж

били различни, но винаги, отгънато освобождение до-сега, дванадесетини см искани само по това съображение. Сега г. министърът на финансите със своя законопроект иска 3/12 от кредитите по бюджета за 1918 г. по съвършено друго съображение. Във мотивите към проекта се казва, че според закона за отчетността по бюджета, нашата финансова година съвпада с календарната, т. е. упражнението на бюджета почва на 1 януарий и свършва на 31 декемврий. Но съвпадането на финансовата година с календарната представлявало много неудобства. Въпреки че законът за отчетността по бюджета прѣдвизжда срокове, кога да си съставят бюджетните министерствата, кога да се прѣдставят на министъра на финансите, кога да се внесат въ Министерския съветъ за обсъждане и кога най-послѣ да се прѣдставят за гласуване въ Народното събрание. Правителствата въ разнитѣ врѣмена не см могли да спазват тѣзи срокове и см внесали бюджетитѣ много късно, вслѣдствие на което народното прѣдставителство не е имало възможност да посѣти всичката си сериозна дѣятелност върху тѣхното проучване и е ставало нужда да се гласуват прѣбързано бюджетитѣ на разнитѣ министерства. Този фактъ, който се е повтарялъ, може би, нееднократно въ разнитѣ Народни събрания при различни народни прѣдставители, е забѣлванъ отколѣ. И у насъ е имало желание да се измѣни законътъ за отчетността по бюджета въ това отношение, въ смисълъ финансовата година да съвпадне не съ календарната, а съ стопанската. Но това желание винаги е оставало въ кабинетата на министъра на финансите. Досега официално прѣдложение въ Народното събрание по тая материя не е внесано; внеся се сега за прѣвъ път. Виждале, слѣдователно, че главниятъ и съществениятъ мотивъ, които е накаралъ г. министъра на финансите да внесе този законопроектъ, е, че той ще внесе измѣнение въ закона по отчетността по бюджета, измѣнение, което ще се състои въ това, че въ бъдеще финансовата година нѣма да почва отъ 1 януарий и да свършва на 31 декемврий, както това е ставало досега въ продължение на 40 години, но ще почва отъ 1 априлъ и ще свършва на 31 мартъ слѣдующата година. Г. г. народни прѣдставители! Ако би се внесълъ такъвъ законопроектъ, щѣхме да разискваме върху него и можеше да го приемемъ. Вие знаете, че има разни системи по земното кѣлбо относительно финансовата година. Има държави, въ които финансовата година съвпада съ календарната година, и тѣ см много; има държави, въ които финансовата година захваща отъ 1 априлъ и свършва на 31 мартъ слѣдующата година; има държави, дѣто финансовата година захваща на 1 юлий и свършва на слѣдующата година на 30 юний; имаше даже такива държави, дѣто финансовата година захващаше на 29 септемврий — както бѣше въ Англия въ миналото столѣтие — и свършваше пакъ на септемврий идущата година. Прочее, въпросътъ отъ коя дата да захваща финансовата година и кога да свършва, дали финансовата година да съвпада съ календарната или тя да съвпада съ стопанската, е единъ въпросъ, може би, на традицията, на условията въ известна държава. Ако г. министърътъ на финансите искаше да измѣни закона за отчетността по бюджета въ това отношение, което измѣнение вече ще повлече наистина единъ законопроектъ като този, който сега ни се прѣдлага, ние, може би, щѣхме да се съгласимъ съ него. Азъ съмъ убѣденъ, г. г. народни прѣдставители, че когато се прѣдстави този законопроектъ, понеже нѣма да съдържа въ себе си абсолютно нищо партизанско, цѣлото народно прѣдставителство ще посѣти своето внимание и своето сериозно проучване по него, за да му даде едно или друго разрѣшение. Тогава ние или ще прѣдпочетемъ, споредъ нашитѣ условия, да си останемъ при нашата традиция, която е продължавала 40 години, именно финансовата година да продължава да съвпада съ календарната, или пъкъ ще приемемъ прѣдложението на г. министъра на финансите, щото тя да започва отъ 1 априлъ и да свършва на 31 мартъ. И само тогава, г. г. народни прѣдставители, когато приемѣхме този законъ, щѣше да дойде г. министърътъ на финансите да каже: „Е добръ, понеже се измѣнява, щото финансовата година прѣвъ 1919 г. да захване не отъ 1 януарий, а отъ 1 априлъ и да свърши на 31 мартъ 1920 г., затова азъ съмъ поставилъ въ необходимостъ да искамъ кредитъ за три мѣсеца, отъ 1 януарий 1919 до 1 априлъ същата година“, и щѣше да ни внесе този законопроектъ, който да уреди финансовото положение на страната за тѣзи три мѣсеца. Какво прави г. министърътъ на финансите и въ какво положение ни туря? Въ своитѣ мотиви той изрично ни казва: азъ ви искамъ 3/12 не затова, защото не съмъ могълъ да съставя бюджета си, а защото ще искамъ, щото началото и края, т. е.

периодътъ на финансовата година да бѣде измѣненъ и, понеже това измѣнение ще ми докара единъ интервалъ, една смѣтка за три мѣсеца, азъ искамъ още отъ сега да ми рѣшите прѣдварително този въпросъ. Ами ако законопроектътъ за измѣнение на закона за отчетността по бюджета пропадне, защото народното прѣдставителство прѣдпочете да продължи нашата 40-годишна традиция, щото финансовата година да се съвпада съ календарната, тогава този законъ би билъ безполезенъ и излишенъ. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, безъ да се произнасямъ върху въпроса дали трѣбва да измѣняване началото и края на нашата финансова година, защото съ него не сме сезирани, азъ моля г. министъра не да оттегли законопроекта си, но да се отложи неговото разискване до прѣдварителното внесане законопроектъ за измѣнение чл. 3 отъ закона за отчетността по бюджета въ смисълъ, че финансовата година у насъ не съвпада съ календарната, и слѣдъ като се приеме такъвъ законопроектъ, да приемемъ и този законопроектъ съ онѣзи измѣнения, които биха послѣдвали. Ето защо настоящиятъ законопроектъ трѣбва да бѣде прѣдшествуванъ отъ другъ законопроектъ за измѣнение било на цѣлия законъ за отчетността по бюджета или трѣбъ специално само на чл. 3, който урежда тая материя.

Това е по преюдициалния въпросъ.

Второ — по самото същество. Ако, г. г. народни прѣдставители, бихте приели, че нѣма никакво неудобство, ако сега се приеме този законопроектъ и съ него се прѣдреди въпросътъ за измѣнение на чл. 3 отъ закона за отчетността по бюджета, въ такъвъ случай азъ ще обрнамъ вниманието на г. министъра, че е погрѣшенъ посочениятъ отъ него начинъ за уреждане смѣтките за тритѣх мѣсеца отъ 1 януарий до 31 мартъ. Г. министърътъ на финансите си задава въпроса: „Понеже въ 1919 г. бюджетното упражнението ще почне отъ 1 априлъ, какво да правя съ тритѣх мѣсеца, съ този промеждутѣкъ отъ 1 януарий 1919 г. до края на мартъ? Да ги придамъ къмъ 1919 г. не мога, защото съ измѣнението на чл. 3 отъ закона за отчетността по бюджета азъ асѣ искамъ финансовата година въ бъдеще да не бѣде отъ 1 януарий“. Той трѣбва да намѣри едно мѣсто на тѣзи три мѣсеца; трѣбва да рѣши къмъ коя година да ги придаде. Това мѣсто министърътъ мисли, че е 1918 г., и казва въ чл. 1: (Чете) „Финансовата 1918 г. се продължава до 31 мартъ 1919 г.“ — се продължава. Мисълта му се пояснява още повече съ чл. 2, въ който казва, че разходитѣ, които ще се направятъ въ тѣзи три мѣсеца въ размиръ на 3/12, ще се отнесатъ къмъ разходния бюджетъ на 1918 г., като се взематъ и съответствующитѣ приходи отъ 1919 г. за три мѣсеца, за да покриятъ тѣзи разноси, отъ което слѣдва, че г. министърътъ на финансите тритѣх мѣсеца ги придава къмъ 1918 г.; по този начинъ 1918 г. става 15 мѣсеца. Г. г. народни прѣдставители. Този единъ въпросъ на прѣвъ погледъ е само счетоводенъ — ще има ли нѣкакво неудобство, ще има ли нѣкаква неречовностъ въ това отношение. Може би въ счетоводно отношение да нѣма абсолютно никакво стѣснение, никакво затруднение, но да видимъ тъй ли трѣбва да бѣде отъ точка зрѣние на финансовата наука, защото може би г. министърътъ на финансите да ни каже самопрактически: „Г-да! За тѣзи три мѣсеца ние ще имаме особени смѣтки и тукъ, въ Народното събрание, ще се прѣдставятъ“. Вѣрвамъ, че може да бѣде даже отдѣлно смѣтководството за тѣзи три мѣсеца, а тъй сѣщо виждамъ отъ законопроекта, че бюджетътъ за 1918 г. нѣма въ нищо да пострада, нѣма да бѣде прѣтрупанъ съ нѣкои особени разноси, защото, като се прибавя къмъ него разходътъ за тѣзи три мѣсеца, въ същото врѣме се прибавя и приходътъ за тѣхъ, но азъ мисля, че отъ точка зрѣние на финансовото право надали би билъ правъ г. министърътъ да прибави тѣзи три мѣсеца къмъ 1918 г. Той трѣбва, споредъ мене, да ги отдѣли; да не казва, че тѣ се прибавятъ къмъ 1918 г., и ние да не приемаме разпорѣждането, че финансовата 1918 г. се продължава до 31 мартъ 1919 г., а отъ тѣзи три мѣсеца да се състави една особена година или частъ отъ една година само по чисто технически съображения — едно прѣходно положение. Доколкото си припомнямъ, г. г. народни прѣдставители, и въ другитѣ страни е ставало тъй. Въ Италия до 1882 г. финансовата година е съвпадала съ календарната година. Отъ 1883 г. тамъ се прие финансовата година да почва отъ 1 юлий, тъй щото остана една частъ отъ годината, шест мѣсеца, която трѣбваше да се урѣди. И наистина, когато за прѣвъ пътъ италианцитѣ внесоха своя бюджетъ за 1883/4 г. за интервала отъ 1 януарий 1883 до юлий 1883 въ него не се каза, че 6-тѣх мѣсеца се прибавятъ къмъ 1883 финансовата година, а се отдѣлиха въ едно особено мѣсто като прѣходенъ бюджетъ и по този на-

чинъ се избѣгна единъ теоритиченъ упрѣкъ. Г. г. народни прѣдставители, ние сме длъжни да обърѣтаме внимание и върху тази теоритична страна на въпроситѣ, особено по науката на финансовото право, а не да се водимъ само отъ чисто практическы съображения. Сѣдното, г. г. народни прѣдставители, е станало и въ други нѣкои държави, които сѣ измѣнявали периода на финансовата година. Азъ не можахъ да провѣря изцѣло, но, напр., въ Англия до 1884 г. финансовата година е започнала на 29 септемврий и е свършвала на сѣщата дата слѣдующата година и чакъ въ 1884 г. въ Англия финансовата година започва отъ 1 априль и продължава до 31 мартъ. Очевидно е, слѣдователно, че и тамъ има интервали шестъ мѣсеца, отъ 29 септемврий или 1 октомврий — ако вземемъ по-крѣгла дата — до 1 априль. Вѣрвамъ, че и тамъ финансовата 1882/3 г. не е била продължена до 1 априль 1884 и тѣзи мѣсеци не сѣ били прибавени къмъ 1882/3 г. Ето защо азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че ако бихме могли да приемемъ да разгледаме сега законопроекта, въ това отношение, когато отиде въ комисията — и би трѣбвало да отиде — да може да се направятъ справки и да стане надлежното измѣнение, ако то се намѣри за добро и полезно. Но азъ бихъ настоялъ на своето и моля г. министра на финанситѣ не да си оттегли законопроекта, но да отложи неговото разглеждане до внасянето на главното; главното, съществено то ще бѣде измѣнението на закона за отчетността по бюджета, а този законопроектъ ще бѣде послѣдствие отъ онова измѣнение, за да не противоречимъ на себе си.

Тѣзи сѣ монѣ бѣлѣжки, които искахъ да направя.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Стефанъ Дойчиновъ.

С. Дойчиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Законопроектътъ, който ни прѣдлага г. министърътъ на финанситѣ, е кратъкъ, голѣма материя въ него не се съдържа и отъ това гледище не би имало мотиви да се разпростира по него единъ ораторъ надълго и широко. Но менѣ ми прави впечатление фактътъ, че Министерството на г. Теодорова пое управлението едва прѣди три дена и още не стѣпилъ на краката си, ни прѣдлага законопроектъ, чрѣзъ който иска не само срѣдствата за три мѣсеци, но и продължава финансовата година до 1 априль, въпрѣки закона за отчетността по бюджета. Съгласно установената парламентарна практика, при гласуването на финансови закони народното прѣдставителство е длъжно да се изкаже по цѣлата политика на правителството и да тегли заключение отъ нея, има ли то довѣрие въ него, за да му даде срѣдства въ рѣшитѣ, да му повѣри напълно управлението на държавата, или не. Отъ правителствата, които дойдоха слѣдъ либералното правителство, ни се казва да мълчимъ, да не правимъ никаква прѣчка на правителството: „Не трѣбва, казватъ, да се критикува, защото обстоятелствата сѣ извънредно важни, защото въ срѣдната на България се намиратъ чужди войски, които сѣ едно размахване могат да прѣмахнатъ и самата държава.“ Ако така продължава, г-да, ако слѣдваме тази логика на нѣщата, ние бихме дошли до заключение, че Парламентътъ трѣбва да мълчи по всички законопроекти, които се внасятъ, да не казва своето мнѣние, да гласува безрезервно всичко, което се иска отъ правителството, и по този начинъ да минаватъ безъ критика всички законопроекти, а, слѣдователно, и законопроектитѣ отъ финансовъ характеръ. Азъ не мисля тъй, г. г. народни прѣдставители. Ние или сме български Парламентъ и засѣдаваме тукъ като такъвъ и сме народни прѣдставители, които сме призвани тукъ да разгледаме всѣки единъ законопроектъ, и въ такъвъ случай бихме измѣнили на себе си, на дълга си, ако не се произнесе по него, или пъкъ обстоятелствата сѣ такива, щото изявленията въ Парламента сѣ безъ значение за страната, понеже тъй диктували условията, и въ такъвъ случай нѣдѣйте иска нищо отъ него. Но, г. г. народни прѣдставители, като казвамъ това, азъ заявявамъ, че обстоятелството, фактътъ, че има окупационни войски тукъ, не трѣбва и не може да послужи за мотивъ, щото народниятъ прѣдставителъ да ограничи свободата на своето мнѣние. По тази окупация всѣки народенъ прѣдставителъ сѣщо е длъженъ да се изкаже и да я прѣцѣни като резултатъ на политиката. Г. Коларовъ трѣгна по пътя на парламентарната практика и се опре върху дѣлата на този кабинетъ, като продължение отъ ония на миналитѣ два Малинови и извади заключение, че не трѣбва да му дадемъ довѣрие. Азъ нѣма да отида въ подробности, както той направи, защото казахъ, че самиятъ законопроектъ не е отъ толкова голѣмо значение, и защото ще има и ще се

явятъ кардинални въпроси, какъвто е тоя за амнистията, по които ние ще се изкажемъ и обосновемъ своето гледище по политиката на днешното правителство. Сега това ще направя набѣро и кратко.

На първо мѣсто, г. г. народни прѣдставители, по съществуването на самия законъ. Какво цѣли той? Цѣльта му, както казахъ, практически е да се продължи бюджетната 1918 г. отъ 1 януарий 1918 г. до 1 априль 1919 г. За тая цѣль се иска, първо, измѣнение на закона за отчетността по бюджета, защото въ чл. 3 на този законъ е казано, че финансовата година съпада съ календарната, т. е. че тя се приключва на 31 декемврий всѣка година; започва отъ 1 януарий и свършва на 31 декемврий. Сега г. министърътъ на финанситѣ, вчера влѣзълъ въ финансовото министерство, веднага прави едно голѣмо прѣобразуване, внася законопроектъ и казва: „Продължете годината ми още съ три мѣсеца“. Най-сетнѣ ако има сериозни мотиви, ако нѣма прѣчка въ счетоводството, туй измѣнение не би съставлявало особено нѣщо и то може да стане. Но азъ констатирамъ единъ фактъ и съмъ длъженъ да подчертая това. Той е, че когато дойдатъ хората на министерската маса, има нѣщо, което веднага ги промѣнява и ги прави различни отъ самитѣ тѣхъ, когато сѣ сѣдѣли на ония столове. (Сочи лѣвницата) Припомнете си, г. г. народни прѣдставители, че хората, които влизатъ въ този кабинетъ и тѣхнитѣ прѣдставители отъ лѣвницата въ миналото критикуваха най-много тая безсистемностъ при измѣняване на законитѣ и се противопоставяха единъ законъ да се измѣнява съ бюджета, по поводъ на бюджета, или да се измѣнява ей-тъй, инцидентно, безъ да се поставя по начина, какъвто законитѣ и конституцията прѣдвиждатъ у насъ. Азъ си припомнямъ по това декларацията на г. Ляпчева въ финансовата комисия, а така сѣщо и изявленията на г. Сакарова отъ името на широкитѣ социалисти, която група се прѣдставлява въ днешния кабинетъ. Г. Сакаровъ заяви тамъ: „Ние ще искаме да поемемъ финансовото управление, за да внесемъ редъ и система въ него на първо мѣсто чрѣзъ редица закони, добръ проучени“, а г. Ляпчевъ каза: „Да, ние най-напрѣдъ ще установимъ всички измѣнения въ законитѣ чрѣзъ законъ, ще създадемъ нови закони, ще установимъ разходитѣ и приходитѣ чрѣзъ тѣхъ, а бюджета ще създадемъ, собствено само ще ги припомнимъ отъ законитѣ“. Това тѣ разбираха подъ образцовото финансово управление, кждѣто контролтѣ чрѣзъ законитѣ ще бѣде засиленъ и кждѣто смѣтахъ, че не може да ставатъ злоупотребления. Тукъ виждаме тѣкмо обратното; изъ единъ пъкъ законътъ за отчетността по бюджета се измѣнява инцидентно. Защо? Защото хрумнало на г. министра, че годината, въ мѣсто да бѣде приключена на 31 декемврий, трѣбвало да се приключи на 31 мартъ. И какво измѣнение? Мишъ-машъ: хемъ да измѣнимъ закона за отчетността по бюджета, хемъ да продължимъ бюджета за 1918 г. Както виждате, една прѣкрасна послѣдователностъ! И затуй това положение днесъ ме навежда на мисълта да подчертая факта за оная сила на министерскитѣ мѣста да промѣняватъ хората и да ги приспособяватъ къмъ старото и утъпканото.

Д-ръ Й. Фафенхетъ: Има ли нѣщо друго да кажете?

С. Дойчиновъ: Констатирамъ само единъ фактъ, да ви избѣляча, че като сте тукъ, сте единъ, а когато сте тамъ, ставате други, тукъ сте такива, каквито сѣ всички, а тамъ се прѣдставляватъ въ съвѣтъ друга мантия прѣдъ българския народъ, за да го заблудите и да му измъкнете дотѣрпето.

Намирамъ, че този начинъ на законодателство дѣйствиелно не е прѣпорѣчителенъ и, като се присѣдинявамъ къмъ съображенията на г. Тончева, смѣтамъ, че г. министърътъ не трѣбва да внася единъ такъвъ законопроектъ, да го смѣсва съ продължението на бюджета и да измѣнява закона въ два негови члена, 3 и 4: — съ единия увелич разходитѣ, да отмѣни и закона за чинѣвницитѣ, а съ другия — закона за отчетността по бюджета. Такъвъ единъ законъ, такава една практика не е съотвѣтна съ онова, което сѣ проповѣждали господата, нито пъкъ съ нашитѣ понятия за законодателство.

Съ тия бѣлѣжки, г-да, азъ свършвамъ по съществуването на закона. Има да се спра накратко и върху дѣйността на кабинета, мимоходомъ върху неговата програма, да направя известни забѣлѣжки върху туй, което г. Коларовъ истѣкна тукъ.

Наистина, въ декларацията на правителството първата дума или по-право послѣдната дума, съ която свърши г. министъръ-прѣдседателътъ, бѣше: „Вѣрвамъ, че вие всички единодушно ще дадете довѣрие на правителството да изпълни своята задача.“ Коя задача? Тая, която прѣд-

пешествуваше този апелъ — неговата програма за амнистия на себе си, за прѣслѣждане на неговитѣ политически противници-либерали и най-послѣ да му дадемъ довѣрие да управлява България въ името на ликвидацията на това положение, ликвидация, както той я декларира по-рано, а именно да се стреми да сключи единъ миръ. На какви условия ще сключи този миръ и въ името на какво?

К. Лулчевъ: Радославовъ ще ги каже.

С. Дойчиновъ: Вие ще ги кажете, вие носите отговорността.

К. Лулчевъ: И още имате тупе да приказвате!

С. Дойчиновъ: И още много има да приказваме, г. Лулчевъ.

Нѣкой отъ групата на земледѣлцитѣ: Ще приказвате тукъ!

С. Дойчиновъ: Ще приказваме тукъ и на друго мѣсто. Бъдете спокойни. Недѣйте монополизира правото да говорите само вие. Да служиш на своитѣ убѣждения, не е безсрамие, но да измѣняваш и да търгувашъ съ своитѣ убѣждения, туй е и безсрамие и прѣстѣпление!

К. Лулчевъ: Радославовъ отиде въ Берлинъ да служи на своитѣ убѣждения.

С. Дойчиновъ: Радославовъ може да е отишълъ въ Берлинъ, но Либералната партиа служи на българския народъ и пакъ ще му служи.

К. Лулчевъ: Приберете се всички тамъ и служете на убѣжденията си.

С. Дойчиновъ: По този Вашъ апострофъ, азъ ще Ви кажа: ние стоимъ на убѣждението си, а то е да служимъ само на България.

К. Лулчевъ: Никога не сте служили на България и днесъ нѣма да служите; винаги сте служили на Германия и това го докажете; Радославовъ само въ Германия намѣри спасение, но и тамъ нѣма да бъде спокоенъ. (Възражение отъ групата на либералнитѣ партии)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Х. Г. Поповъ: Стокхолмъ ще покаже.

К. Лулчевъ: Отъ Стокхолмъ ние дойдохме съ чисти чела, а днесъ Радославовъ отиде да върши мерзости.

С. Дойчиновъ: Ето писмата, които сѣ цѣлъ обвинителенъ актъ противъ васъ и противъ вашата група на чело съ вашия шефъ, който стои тукъ (Сочи министерската маса). Единъ день тѣ ще бъдатъ разкрити и тогава българскиятъ народъ ще каже кой е прѣдателятъ и кой му е служилъ. Само че сега нѣмамъ време да ги цитирамъ, а това ще направя по другъ поводъ.

Нѣкой отъ групата на либералнитѣ партии: Горчивата истина ще се каже.

К. Лулчевъ: Къдѣ е Радославовъ да защити убѣжденията си? Защо излизате да защищавате неговитѣ убѣждения?

С. Дойчиновъ: Азъ защищавамъ собственитѣ си убѣждения и убѣжденията на групата, къмъ която принадлежа. Нѣмамъ ли туй право, г. Лулчевъ?

К. Лулчевъ: Радославовъ отнесе убѣжденията си.

К. Сидеровъ: (Къмъ С. Дойчиновъ) Вие продадохте България на Германия за пари.

С. Дойчиновъ: Не ние, а вие се продадохте на Съгласението и разорихте България!

К. Сидеровъ: Къде е отишълъ Радославовъ да яде краденитѣ пари? И вие имате още суратъ да говорите тукъ! Не Ви е срамъ! Напълнихте България съ германски марки и я продадохте. Онзи, който се удряше на всѣка стѣпка по гърдитѣ, че поема отговорността, отиде съ кайзера и Фердинандъ да яде краденитѣ пари.

С. Дойчиновъ: Изгонихте го; той не бѣше сигуренъ за живота си при вашето управление.

К. Сидеровъ: Началникътъ на вашата банда избѣга съ краденитѣ пари.

Нѣкой отъ групата на либералитѣ: (Сочи К. Сидеровъ) Дайте му двѣ кила ракия.

А. Кундалевъ: (Къмъ С. Дойчиновъ) Идете и докарайте Радославова тукъ.

Д. Кротневъ: (Къмъ групата на либералитѣ) Засрамете се! Имате още суратъ да говорите! Юда Искариотски продаде Христа, а вие България. Безъ срамъ, безъ съвѣсть сте вие. Всички отидете да се обѣсите и да поспете съ пепелъ учитѣ си! Мръсници съ мръсници! Кой ще очисти България отъ вашитѣ злодѣяния! (Прѣрекание между Д. Кротневъ и Х. Г. Поповъ).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля спокойствие.

К. Сидеровъ: 70-годишенъ човѣкъ да си остриже брадата и да избѣга! Това не може да стане никъдѣ на земното кълбо (Ржкоплѣскане въ групата на земледѣлцитѣ).

Д-ръ П. Динчевъ: Послушайте малко.

К. Сидеровъ: Мълчете Вие тамъ.

П. Пешевъ: Много ви боли, не можемъ ви помогна. Докъдѣ докарахте България? Оставете свободенъ човѣка, той е народенъ прѣдставителъ и има право да говори. Какво е това?

К. Лулчевъ: Д-ръ Георгиевъ пипнатъ ли е?

П. Пешевъ: Ще оставимъ тукъ България на вашата гавра и на вашитѣ чужденци! Докъдѣ докарахте България! Засрамете се! (Смѣхъ въ групата на земледѣлцитѣ). Дайте свобода на човѣка да говори, той е народенъ прѣдставителъ. Това ли е свободата, която вие проповѣдвате?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ констатирамъ, че съ тѣзи прѣкъсвания, безполезни за всички, се отнеха цѣли 20 минути отъ моята рѣчь и азъ ще искамъ послѣ да се ползувамъ отъ правото си.

К. Сидеровъ: (Възражава нѣщо).

П. Пешевъ: Вие мълчахте ли? Кога сте мълчали?

К. Сидеровъ: Ние не сме продали България.

П. Пешевъ: Нѣма да мълчимъ. Ще протестираме противъ дѣлата ви.

П. Даскаловъ: (Къмъ групитѣ въ лѣвицата) Вие погубихте България.

К. Лулчевъ: Вашитѣ глави трѣбваше да хвъркнатъ и тамъ е грѣшката, че не стана това. (Глъчка въ групитѣ на либералитѣ).

К. Сидеровъ: Благодарете, че още ви пече слънцето на тѣзи мѣста.

Г. Серафимовъ: Имаше германци, отидоха си; ще дойдатъ сърби и гърци, и нѣма да щадятъ и васъ. Мълчете малко. Всѣки има право да говори. Вие тамъ, демокрация социална, ограничавате свободата на говора, на словото!

К. Лулчевъ: Вие ще защищавате свободата!

Г. Серафимовъ: Оставете ни да говоримъ.

К. Лулчевъ: Нѣмате право да говорите.

Г. Серафимовъ: Ще говоримъ навсѣкъдѣ. (Глъчка въ либералнитѣ групи).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Всички иматъ право да говорятъ.

Д. Тошковъ: Всички имаме еднакво право.

К. Лулчевъ: За маслини и за дървено масло ли приказвашъ?

Д. Тошковъ: Азъ мога да приказвамъ за всичко.

Г. Серафимовъ: (Къмъ К. Лулчевъ) Какво е това? — социалистъ да ограничава свободата на словото!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни).

Г. Серафимовъ: Тренътъ ви замина.

К. Лулчевъ: Д-ръ Георгиевъ и Поповъ замнаха.

П. Даскаловъ: Вижте отъ кого се прѣдставявате и мълчете.

К. Лулчевъ: Вие се прѣдставявате днесъ отъ д-ръ Георгиева въ затвора.

П. Даскаловъ: Вие отворихте вратата на България да влѣзатъ чужденци. Прѣзъ всичкото врѣме досега вие компотирахте противъ България.

К. Сидеровъ: (Възразява нѣщо).

П. Даскаловъ: Една горноорѣховска глава лукъ струва повече отъ тебе.

К. Сидеровъ: Голтаци, които ходиха съ чехли по улицитъ, днесъ иматъ автомобили за по 50 хиляди лева.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля ви се.

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Правителството апелира къмъ насъ за единодушие и за подкрѣпа.

К. Пастуховъ: Къмъ васъ не апелира.

П. Даскаловъ: Защо ще апелира къмъ васъ? Вие сте блокъ, вие трѣбва да поддържате и безъ апелъ.

К. Пастуховъ: Ние не апелираме за единодушие къмъ васъ.

П. Даскаловъ: Ти, господине, който си мълчалъ и който изкупи затвора отъ Радославова съ мълчание, нѣмашъ право да говоришъ.

К. Лулчевъ: Затова глътна маркиятъ ти.

П. Даскаловъ: Ела да ти дамъ марки. На всички ви очитъ сѣ обрнати къмъ марки и пари и за туй само говорите. Не виждате, че отечеството е застрашено, а само за пари мислите.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля ви се.

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще моля всички ви. . .

К. Сидеровъ: (Къмъ групитъ на либералитъ) Ще слушате като новобранци въ казармата.

Х. Г. Поповъ: Г. Ляпчевъ ще прѣустрои армията; нѣма да има новобранци.

К. Лулчевъ: Има и ботуши въ армията.

Х. Г. Поповъ: Вие ще ги обуете. Тая брада ще я заклатишъ.

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Единодушieto, къмъ което апелира българското правителство въ дадения случай, за да бѣде циментирано, трѣбваше прѣди всичко, послѣдователно на този апелъ, да ни даде доказателства, че то самото е пропито отъ всички ония елементи, които биха могли да докаратъ това единодушие въ тази страна. Азъ съзнавамъ, че обстоятелствата, при които живѣе България днесъ не отъ 15—16 септември, не отъ 29 септември насамъ, но и отъ прѣди три години, сѣ обстоятелства аномални въ живота на нашия народъ,...

С. Момчевъ: Вие ги създадохте.

Отъ групата на либералитъ: Заедно съ васъ.

С. Дойчиновъ: . . . но при тия именно обстоятелства, което и да било правителство, когато излиза съ единъ апелъ, трѣбва да има мѣрка еднаква къмъ всички, то трѣбва да се води отъ обща справедливостъ къмъ всички, то трѣбва да прѣноржча мѣрки обективни, мѣрки такива, които наистина да могатъ да послужатъ за едно сплотяване на всички въ името на общитъ интереси на страната, а то върни тъкмо обратното, да амнистира себе си и своитъ, а други постави вѣнъ отъ законитъ и да ни прѣследва вѣнъ отъ законъ и вѣнъ отъ справедливостъ и човѣчина.

Въ името на какво иде днесъ то?

С. Златевъ: Каквото направихте вие въ началото на мобилизацията — напълнихте затворитъ съ политическитъ си противници.

С. Дойчиновъ: То иде въ името на нѣколко точки: първо, то казва, ние ще се стремимъ да сключимъ единъ почтенъ миръ. Въ името на това ние всички бихме дали своята подкрѣпа. Единъ почтенъ миръ, който да удовлетвори желанията на българския народъ, който да оправдае неговитъ 35-годишни борби, който да обедини българското плѣме и да осъществи ония идеалъ, който е ръководилъ българския народъ чрѣзъ неговитъ правителства отъ освобождението до днесъ, ние за такъвъ миръ сме, можемъ да подкрѣпимъ и ще подкрѣпимъ всѣкиго! (Ръкоплѣскане въ групитъ на либералитъ)

К. Лулчевъ: Нѣма го гарантинътъ — кайзерътъ си отидѣ.

С. Дойчиновъ: Вие си припомняте, че настоящата война, както и прѣдшестиващата, се водѣ отъ България не въ името на завоюване свѣтскитъ пѣстища и пазарища, не въ името на морскитъ рейсове по океанитъ, а се водѣ въ името на едно велико дѣло: свобода на поробенитъ части отъ българското плѣме (Ръкоплѣскане въ групата на либералитъ), въ името на идеалитъ, начертани не отъ насъ, нито отъ г. Теодорова, нито отъ правителството, въ което той бѣше, нито отъ неговата партия въ войната прѣзъ 1912 г., но начертани още отъ дѣйцитъ прѣди освобождението, дѣйци, назовани поборници, революционери, начертани отъ духа, който царѣше въ нашата църква, въ нашето училище, прѣминалъ въ послѣдствие въ едно организирано движение, което се изрази въ редъ възстания и което отговорише на стрѣмленieto на българския народъ още подъ турското иго да заживѣе свободенъ животъ, стрѣмление, което докара освобождението само на една частъ отъ българския народъ. Съ това, обаче, не се свърши дѣлото. Свободното отечество, Сѣверна и Южна България впоследствие не можеха да останатъ глухи на завѣщанието на тая плеада борци, а това завѣщание бѣше не да се ползватъ само вие, сѣверо-южни българи, отъ свободата, но вие, свободата на които ви се дари съ кръвта на много дѣйци отъ Македония, отъ Моравско, отъ Добруджа, вие самитъ трѣбва да продължите тази борба въ името на обединението на българския народъ и да се дари свобода на разпокъсаното българско плѣме. Това завѣщание се прѣдаваше по редъ етапи постепенно и всичкитъ български правителства не бѣха чужди на него и за него всички работихме послѣдователно и чрѣзъ срѣдства бюджетни, и чрѣзъ срѣдства идейни, и чрѣзъ срѣдства книжовни; за него Македония зюва въ продължение на повече отъ 20 години сама, безъ помощта на България. Е добръ, вие, които ни обвинявате и хвърляте върху насъ упрѣкъ, че сме прѣдприели една война на Балканския-полуостровъ и сме увлѣкли България въ война въ името на тѣзи идеи, имате ли право да ни наричате, че ние сме измѣнници на себе си, на България? Не. Вие нѣмате това право да отричате правото ни да се боримъ за свободата на нашитъ поробени братя, да се боримъ за обединението на България! Това значи да отречете България, да отречете нейното завѣщание и всичкия нейнъ култъ отъ освобождението до днесъ! (Ръкоплѣскане отъ групитъ на либералитъ)

Г. г. народни прѣдставители! Че това бѣше тѣй, доказателство е единъ фактъ, че прѣзъ 1915 г. само една партия се колебаеше дали да се произнесе тѣй или иначе за войната, но всичкитъ партии, които бѣха отражени на завѣта народенъ, проявенъ въ редъ изминати етапи отъ нашето освобождение и чрѣзъ голѣмата тежестъ,

която българската държава въ организиране на нашата войска, въ името на свободата на тоя народъ и въ издръжката на училищата въ Македония и другатъ, бѣше подчертало именно обединението, тѣзи партии, казвамъ, се произнесоха. Борбата между тѣзи партии се водѣше само заради това, дали да изберемъ нѣмъ на дружба съ Съглашението или да изберемъ нѣмъ на дружба съ централнитѣ сили. И вие, когато днесъ ни обвинявате, не обвинявате собствено мене или нѣкои отъ моитѣ другари, но обвинявате ония хора, които не се съгласиха съ вашето убѣждение. Вие не сте прави. Вие слѣдѣхте, азъ допускамъ добросъвестно, да осмислите тѣмъ ония идеи, които вълнуваха насъ и въ името на които ние искахме да осмислимъ обединението чрѣзъ една дружба съ централнитѣ сили. Въ сѣщитѣ тѣи идеи, които г. министъръ-прѣдседателятъ въ току-що надналия кабинетъ като министъръ на външнитѣ работи ни очерта, нѣмаше империализмъ, нѣмаше завоевателни цѣли, а имаше само едно закрѣпване и успокояване духоветъ на българския народъ. Имаше осмисляване на неговитѣ права да живѣе животъ човѣшки, да живѣе животъ, какъвто единъ свободенъ народъ има право подъ небето и на земята да живѣе. Е хубаво, затова че ние не възприехме възгледитѣ, които вие прокаравате въ свръзка съ външната политика, а възприехме въ името на обединението да отидемъ въ дружба съ централнитѣ сили, нѣмъ вие за това ще ни обвините и, както вие твърдите, ние ще трѣбва да се страхуваме, да се свиеме и да плачемъ прѣдъ българския народъ или прѣдъ когото и да е. Но, г-да, ние сѣщо така имаме право да мислимъ, че сме извършили едно велико дѣло, когато още единъ пътъ, съ още единъ етапъ подчертахме силното желание на българския народъ и неговото стремление къмъ обединение. И нека вие, които днесъ управлявате тукъ, на тази маса, да не се срамувате отъ туй, че сме водили една война въ 1912 и 1913 г. и друга въ 1915 г. въ името на обединението, да не сте малодушни за смѣтка на бѣдацето на България, да лажничите и треперите прѣдъ тогава или оногава или да тръгнете да любогодноичите прѣдъ силитѣ на Съглашението, срамуващи се отъ това, че водихме една война за обединението на България на страната на централнитѣ сили, защото когато вършихме това дѣло, като водѣхме тази война, ние не вършихме едно германско дѣло (Ржкоплѣскане въ либералнитѣ групи), а вършихме дѣлото на България! Нека туй да се знае, и ние ще го подчертаемъ, ще излъземъ прѣдъ народния сѣдъ съ това наше дълбоко върване и съ тѣзи наши идеи. Ние, водейки война на страната на германцитѣ, не отидохме, както казахъ по-рано, да се биешъ за свободата на моретата, за свободното кръстосване на тѣхнитѣ параходи или да разрешимъ великитѣ проблеми на свѣтската политика. Ние отидохме само въ името на една скромна идея, въ името на обединението на България, а това не е нито германофилска, нито антантофилска политика — това е политика българофилска, това е политика въ името на правото на българския народъ да се обедини и да живѣе! (Ржкоплѣскане въ либералнитѣ групи)

С. Златевъ: Вие знаехте, че съ силата на орѣжкито не можехте да го постигнете. Малката България е въ рѣцѣтъ на голѣмитѣ държави и нейниятъ гласъ не се слуша.

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Възражая ми се: „Вие знаехте, че съ силата на орѣжкито не можехте да обедините българския народъ“. Вѣрно е, г. Златевъ, че не всѣкога силата на орѣжкито може да осмисли идеалитѣ на единъ народъ, но не по-малко е вѣрно това обстоятелство, че съ силата на орѣжкито най-силно се подчертаватъ народнитѣ стремежи. Това е истина, тя е една историческа истина и никой не може да я отрече. Само ония хора, които сѣж законствѣли въ своето умствено развитие и които не слѣдятъ историческия развой на народитѣ, само тѣ биха могли да отрекатъ правото на България да подчертае това свое право било чрѣзъ мирни протести, било чрѣзъ дипломатически прийоми, или най-послѣ съ орѣжкито. Ако правото на орѣжкито е осветено за силнитѣ държави, които иматъ силна дипломация, ако то е осветено за онѣзи, които се борятъ за извѣстенъ капитализмъ, които се борятъ въ името на извѣстни изгоди на отдѣлни класи, каквито сѣж борбитѣ на великитѣ държави, малкитѣ държави, които се борятъ за своето съществуване, иматъ още по-голѣмо право да се заловятъ за орѣжкито и чрѣзъ това да направятъ единъ протестъ прѣдъ свѣта въ името на това свое право. Е добръ, пакъ на въпроса: защо отидохме тамъ. Ето тукъ може да става споръ.

С. Златевъ: Защо отидохме чакъ до Серетъ и защо, когато нашитѣ войски стигнаха тамъ, вие ги държахте още двѣ години?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

С. Дойчиновъ: Тукъ може да стане споръ, който въ всѣки случай не е лъжница за Вашитѣ уста, г. Златевъ.

С. Златевъ: За чии интереси стояха нашитѣ войски тамъ двѣ години? Да подчертаятъ българската кауза ли?

С. Дойчиновъ: И когато вие задавате, г-да, въпроса: „Защо вие не тръгнахте по нашата програма въ 1915 г., защо не дойдохте съ Съглашението, което днесъ е побѣдителятъ, ами отидохте съ Германия, която днесъ е побѣдена“, отговаряме: „Ние, г-да, не отидохме нито съ Германия, нито ако бѣхме воювали заедно съ нейнитѣ противници, щѣхме да вървимъ по пътя на Съглашението; ние отидохме по пътя на България.“ Ние, ако отидохме съ Съглашението, можехме ли да отидемъ да се боримъ въ името на обединението на българското племе? Това българско племе бѣ разпокъсано въ територии, завладѣни тѣмъ отъ онѣзи, които воюваха на страната на Съглашението. Каква смисълъ, за Бога, има, какво значение има твоятъ протестъ, да се заловишъ за орѣжкито въ името на това право, когато нѣма да отидешъ противъ онзи, който държи обекта. цѣльта на твоео право?

С. Златевъ: Вие знаехте кѣдъ ще ни заведе войната, но вие излъгахте българския народъ.

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Когато единъ човѣкъ се залови за орѣжкито, той на първо мѣсто подчертава два факта: първиятъ фактъ е, че дипломацията като срдѣство въ рѣцѣтъ на неговото правителство, въ рѣцѣтъ на неговата държава, употребявана прѣзъ дългия етапъ, прѣзъ дълги периоди на врѣмена, не е помогнала, и вториятъ е, че единъ пътъ заловилъ се за орѣжкито, той не може да държи смѣтка въ името на този идеалъ, за който се е заловилъ за орѣжкито, колко войната ще трае. Той е длъженъ да се бори до издържливостъ, той е длъженъ да подчертае и съ кръвта на своя народъ, когато е въпросътъ да подчертае съществуването и благоденствието на този народъ чрѣзъ неговото обединение и да осмисли единъ идеалъ който ще донесе благоденствие и за бѣдацето поколение на страната.

С. Златевъ: Той тамъ да се бори, а вие тукъ да го докарвате до просешка тояга.

С. Дойчиновъ: Тѣй се води една война. И менъ ми се струва, г. г. народни прѣдставители, че нищо срамно въ поведението на България нѣма, когато се е заловила за орѣжкито при осмисляването на своитѣ идеали. И това не дава право на никого, ако би да бѣде и нашиятъ днешенъ побѣдителятъ Съглашението, да хвърля упрѣци върху България и да третира нейната сѣжба като чужда отъ обществото, като чужда на свѣта. Не. И азъ моля правителството, което и да бѣде то, което ще участвува при сключването на мира, да не се отказва нито единъ моментъ отъ правото на българския народъ, отъ стрѣмленieto за неговото обединение, а да го подчертава смѣло навсѣкѣдъ и прѣдъ всички и прѣдъ тѣзи велики държави, които днесъ сѣж побѣдители. Причинитѣ за побѣдата надъ България не зная кои сѣж, но азъ мога да кажа едно: че България и българската армия физически не е побѣдена; България се побѣди отъ вътрѣ, отъ прѣдатели, за които историята ще каже своето (Ржкоплѣскане отъ либералната група). Ние ще говоримъ, ние ще обвиняваме, когато дойде врѣме. Българскиятъ войнъ съ своята издържливостъ изпълни дълга си напълно, той единодушно отиде, той се бори, той бѣше гордъ да види обединението на България, да държи границитѣ на българското племе, но се намѣриха хора, които само за да смажатъ своитѣ политически противници, които стоятъ на тази маса, отидоха въ 1917 г. да прѣговарятъ съ Съглашението, да издаватъ цифри, да служатъ на неговитѣ интереси противъ България. (Ржкоплѣскане въ либералната група)

С. Златевъ: Най-сетнѣ вие свършихте съ това, че изнесохте всичко. Въ земеделска България българското войнство ходѣше гладно, голо и босо. Най-послѣ изпраихте и Радославовъ въ Германия.

С. Дойчиновъ: Нѣма да стрека факта, че хора отъ либералната група нанестина смѣло и съзнателно подкрѣпиха воюването въ името на това обединение; намѣриха се и хора, които нанестина злоупотребяваха съ службата, но съ тия злоупотреби нито радославовото правителство, нито който и да било, нито ние най-малко се церемонихме. За тѣхнитѣ прѣстѣпления има сѣдъ. Кражбитѣ не съснаха България, но прѣдателяството (Рѣкопѣскане въ либералната група).

С. Златевъ: Затуй ли грабихте, щото кражбата държава не съспива? Ще се гордѣте още! (Глъчка въ земледѣлската група).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да!

С. Дойчиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Направи ми тѣжно впечатление онова, което чухъ отъ прѣрѣканята тукъ, станали по поводъ рѣчта на г. Коларова. Когато г. Коларовъ подчертаваше, че единъ искалъ съединение съ централна Европа чрезъ Моравско, странини прѣстѣпители се вдигнаха отъ тамъ (Сочи центъра): „Какъ, ние не сме искали непосредствено съединение съ централна Европа, за Моравско и дума не сме давали“. Като-че-ли едно страшно прѣстѣпление е извършилъ оня българинъ, който е подчерталъ прѣдъ свѣта, че въ Моравско живѣятъ българи и че на България трѣбва да принадлежи. Менъ ми направи друго впечатление, че се намѣриха хора отъ групата на г. Коларова, които се отричатъ отъ писмото на г. Киркова, въ което писмо той подчертава едно, че чрезъ единодушното на българския народъ, цѣлитѣ на тази война въ скоро врѣме ще бѣдатъ постигнати. Какво понятие, какъвъ прѣломъ! Какво падение!

Х. Кабакчиевъ: Нѣма нищо подобно.

С. Дойчиновъ: Азъ четохъ писмото. Даже „Земледѣлско знаме“ хвърли малко калъ по моя адрестъ, че и царь Фердинандъ може да го подпише, но може и Дойчиновъ да го подпише. Азъ заявявамъ за удовлетворение на всички онии, които се срамуватъ, че нанестина азъ бихъ подписалъ едно такова писмо, каквото е писмото на г. Киркова и бихъ го подписалъ съ пълно съзнание, че извършвамъ единъ дълъгъ, като подчертавамъ прѣдъ свѣта, че българскиятъ народъ има идеали, отъ които той нѣма да се откаже. Ние нѣма да се засраимъ и днесъ да го кажемъ и подчертаемъ; нека го чуятъ най-сетнѣ и нашитѣ побѣдители. Ние не сме германофили, ние никога не сме служили на германски интереси, ние сме и си оставаме българофили; въ името на българскитѣ интереси ние се борихме и пакъ ще се боримъ. Нека се знае сѣщо, че единъ насилнически миръ, наложенъ на България, безъ да ѝ бѣде дадено правото да осъществи своето обединение, нѣма да бѣде единъ миръ, съ който се туря начало на единъ дълговѣченъ и траенъ миръ, а ще бѣде само начало на бѣдащи войни, на една безкрайна борба; може би, врѣмето само ще бѣде отсрочено. Нека туй да се използва отъ нашата дипломация. Не наведжайте глази, както ви каза американскиятъ прѣдставител г. Мърфи, гордо ги дръжте, защото ние не светотатствувахте, и ако има светотатство, то е отъ страна на онѣзи, които работятъ противъ интереситѣ на България, отъ страна на онѣзи, които днесъ отричатъ правото на нашето обединение. Ако всичко това е тъй, азъ се питамъ: какво прѣстѣпление извършихме ние въ 1913 г. чрезъ факта на обявяване война въ името на тѣзи идеали? Отговарямъ — никакво; какво прѣстѣпление извършихме чрезъ обявяването войната въ 1915 г., когато още единъ пътъ подчертахме, че българскиятъ народъ желае да се обедини? — Никакво. Ние само служихме на завѣтитѣ, които ни се завѣщаватъ отъ българския народъ, и тѣй ще служатъ всички разумни българи, като ги подчертаватъ навсѣкѣждъ и съ всички възможни срѣдства до деня на нашето обединение. И нека великитѣ сили, къмъ справедливостта на които апелирате и апелираме, да знаятъ, че тѣ могатъ врѣменно да задушатъ това наше искане, но тѣ нѣма да го изкоренятъ отъ сърдцата на българския народъ, и тѣзи завѣти ще живѣятъ и ще се носятъ отъ поколѣние на поколѣние, докато се намѣри нѣкакъвъ другъ поводъ, за да се осъществи това българско обединение! То е тѣй сраснало въ сърдцата на българския народъ, че всѣки, който се срамува отъ него, е нанестина недостоеенъ да живѣе въ срѣдцата на българския народъ! (Рѣкопѣскане отъ либералната група). Г. г. народни прѣдставители! Друго нѣщо мене ми прави едно тѣжно впечатление. То е сѣдното. Прѣди нѣколко врѣме чета българскитѣ вѣстници . . .

Т. Вълчевъ: Ние се маичихме да докажемъ на българския народъ, ние писаме, ние ви казахме, че ние сте крадци, а не светци. Когато фронтътъ водѣше война съ външнитѣ неприятели, ние водѣхме война тукъ съ вътрѣшнитѣ неприятели.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г. Вълчевъ!

Т. Вълчевъ: Азъ съмъ го писалъ, азъ съмъ го казвалъ: г. г. офицери и войници, докато не видите какво става въ срѣдцата на Парламента, тамъ, където е дирекцията на парламента, на владѣщитѣ разбойници, България нѣма да се оправя.

С. Дойчиновъ: Г. Вълчевъ! Вѣрно е, че има разбойници въ България, но азъ не мога да нарека така онѣзи, които по принуждението на силентъ гладъ съ откраднали 100 л., но сѣднски разбойници съ тѣзи, които за чуждо злато изкопана гроба на България! (Рѣкопѣскане въ либералната група).

Х. Г. Поповъ: Чухте ли сега? Съ чуждо злато изкопана гроба на България.

С. Дойчиновъ: По въпроса за амнистията заявявамъ, че ще четемъ писма и документи за подкрѣпа на тия обвинения, защото не искамъ да бѣда голословенъ, когато казвамъ нѣщо. Г. г. народни прѣдставители, ние сте чели редовно вѣстникитѣ въ България, не може да не сте забѣлѣзали единъ крайно прискърбенъ, крайно печалентъ фактъ. На първо мѣсто органътъ на г. Данева вѣстникъ „България“ още съ първото си появяване манифестира веднага прѣдъ свѣта: „Ние и само ние, драги приятели отъ Съглашението, сме вашитѣ искрени приятели“. (Смѣхъ въ либералната група) Като отзивъ на това веднага се появи на „Земледѣлско знаме“: „Какво, г. Даневъ, кой е първиятъ, който заговори за сепаративентъ миръ, не бѣше ли нашиятъ г. Стамболийски, при когото отидохте да се споразумѣвате въ затвора?“. А сѣдъ това г. Добриновъ въ вѣстникъ „Миръ“, на шега или сериозно, но щомъ като е писано въ Миръ, трѣбва да е сериозно, заявява: „Нѣмате право и ние, земледѣлци, и ние, цанковисти — г. Гешевъ писа отъ Швейцария, че сепаративентъ миръ трѣбва да възприемемъ“. А г. Харлаковъ чете едно писмо отъ тукъ, въ което се казва, че българската опозиция пратила за свой делегатъ въ Стокхолмъ още прѣзъ 1917 година г. Сакъзовъ, който отъ името на земледѣлци, народници, демократи и другитѣ, които бѣха опозиция на тогавашното правителство, да третира начина, по който ще се мине на страната на Съглашението, да се измѣни политиката на България, да се оформятъ новъ обектъ, заставайки на политиката на тия групи отъ 1915 г. И всичко това се рисува като червена нишка, като почнете отъ 1917 г. насамъ, вървите досега и, за щастие на днесъ тържествуващата побѣда на опозиционеритѣ на Радослава и за нещастие на България, всичко това, което се писа въ 1917 г. като прѣдложенъ планъ за прѣминаване на страната на Съглашението, се осъществи тоа а тоа съ септемврийскитѣ събития. Е добръ, когато ние ни отпрате епитети и ни казвате, че сме опростаили България само защото нѣкой околнски началникъ направилъ нѣкой нагабонѣтъкъ, за който не му е казано отъ властѣта, че нѣкой окръженъ управителъ направилъ нѣщо, че нѣкой кметъ открадналъ чепикъ, вземалъ кола дърва, вземалъ кола сѣно или стрѣшилъ списъцитѣ на реквизиционната комисиия, ние имаме право да ви кажемъ: г-да, тѣзи кметове извършиха прѣстѣпления, за които получиха наказания; тѣзи кметове извършиха прѣстѣпления и може би нѣмаше да бѣдатъ прѣстѣпления, ако не бѣше това аномално врѣме. Тѣзи кметове най-сетнѣ извършиха прѣстѣпления и поради невѣжество, но ние, които държите сѣдѣнитѣ на България, можете ли да се извините съ невѣжество? Можете ли да ни кажете въ името на какво отидохте да третирае задъ гърба на българското воинство, което дѣеше кърви на боинитѣ полета, договори съ хората на Съглашението, за да минете на ногова страна? Какъ ще квалифицирате това дѣйствие, г-да, което ни се процитира отъ г. Коларова и отъ тѣзи писма, които г. Харлаковъ прочете, които ние ще ви изнесемъ? Имали ли по-големъ прѣстѣпление отъ това, имали ли по-големъ прѣдателяство отъ това? Е добръ, г-да, когато ние дадете утрѣ амнистия, нѣдѣйте смѣта, че ще излъжете българския народъ, че съ тая амнистия ние светци народни ще амнистирате. Не! Ние ще покритѣ само дѣлата на тия, отъ името на които работихте и опростаихте България! А

това не е никой другъ, освѣнъ пакъ вие! Недѣйте позволява да се създава гореща атмосфера. Вие обявявате война на хората отъ либералнитѣ партии. Сметате ли ни всички за отговорни за войната? Е добръ, ние приемаме тая отговорност, тая война, знайте го, ние нѣма да се засраимъ отъ това. Вие ни плашите съ затворъ. Ние ще отидемъ въ затвора, но вие не можете да потърсите истината. Днесъ може да заблудите народа, можете да го увлѣчете подъ впечатлението на тежобитъ на войната, но вие рано или късно ще се намѣрите прѣдъ едно изобличение, прѣдъ народния съдъ, когато народната съвѣсть ще се успокои и тогава ще прѣтегли мотивитѣ за и противъ насъ, за и противъ васъ, и ще каже кой е виновникътъ. И азъ съмъ положително убѣденъ, че този съдъ рано или късно ще дойде съ една оправдателна за насъ и осъдителна за васъ присѣда!

А. Кундалевъ: Ако това е вашето вѣрване, вие ще се избѣсите сами.

С. Дойчиновъ: Само едно вие можете да направите. То е чрѣзъ вашето правителство, което стои тукъ, и чрѣзъ властѣта, съ която разполагате, можете да направите отъ насъ трупове. Но и това още нищо не значи, вие не ще нанесете побѣда на нашитѣ дѣла, на нашитѣ идеали. Вие можете да пѣдите три пѣти Радославова, можете да ги прѣследвате и тормозите съ силата на властѣта както искате, можете да ги арестувате и влечете по затворитѣ, но да унищожите и опетните Либералната партия, това не ще успѣете! Затова недѣйте хвърля упрѣци, недѣйте обижда. Въ нашитѣ редове прѣдатели нѣма.

К. Лулчевъ: Сега нѣма прѣдатели, а по-рано казахте, че има.

С. Дойчиновъ: И сега твърдя, че писмата, които се изнесоха тукъ, говорятъ, че вие отъ инатъ да услужите на своитѣ идеали дѣйствително опропастихте България. А това не е нищо друго, освѣнъ пакъ прѣдателство.

Д-ръ Й. Фаленхехтъ: България се опропасти съ войната, която вие поведохте.

С. Дойчиновъ: Г. Фаленхехтъ! Вие сте юристъ и, ако вие бждете единъ дѣтъ прѣдседателъ на единъ народенъ съдъ и не гледате прѣзъ очилата на партизанството, вие не ще може да произнесете друга присѣда, освѣнъ тая, която казвамъ азъ.

С. Златевъ: Другъ изходъ нѣмаше да има войната. Този щѣше да бжде. Колкото по-късно, толкова по-злѣ.

К. Сидеровъ: (Къмъ С. Дойчиновъ) Вие нѣмаше да бждете свободни, но така се стекоха обстоятелствата, че се отървахте. Запазихте си кожата благодарение на това.

С. Дойчиновъ: (Къмъ К. Сидеровъ) Много Ви прилича да играете ролята на единъ Неронъ, обаче съдбата още не Ви е издигнала.

К. Сидеровъ: Отъ сърби и гърци Вие си отървахте кожата, искамъ да кажа, и днесъ имате тупето да говорите.

С. Дойчиновъ: Това е Ваша заслуга. Вие ги доведохте. Едно малко възражение на г. Коларова, прѣди да слѣза отъ трибуната.

К. Сидеровъ: (Възражава нѣщо).

Х. Г. Поповъ: Чакайте и ще ги дочакате. Тѣзи сърби и гърци васъ ще уловятъ най-напрѣдъ за шията.

С. Дойчиновъ: Г. т. народни прѣдставители! Господинъ Коларовъ, прѣдставителъ на групата на тѣснитѣ социалисти, свърши своята рѣчь съ едно заплашване, ютъ името на пролетариата въ България. Той заключи: „Революция навсѣкждѣ, революция трѣбва и въ България; кланета навсѣкждѣ, кланета трѣбватъ и тукъ, въ България; революция въ Русия, — болшеvizъмъ тамъ, революция въ Германия, — болшеvizъмъ и тамъ, и тукъ трѣбва да бжде това“. Да, питамъ азъ, защо? Нека си зададемъ този въпросъ и да отговоримъ на него: въ името на какво се води революция въ Русия, въ името на какво се води революция въ Германия? Тамъ народнитѣ маси не само отъ пролетариата, но и отъ дребната буржоазия, каквато е прѣимуществено по-голѣмата частъ отъ българския на-

родъ, жадуваха за права, жадуваха за равенство прѣдъ законитѣ, жадуваха за една демократична конституция. Въ Русия всички тѣзи права, и правото на волята — правото на свободата, правото на съществуване, ако щете, на гражданния — бѣха въ рѣцѣтъ на монарха; тамъ резонъ за борба въ смисълъ и чрѣзъ революция за извоюване правдинитѣ на народа има. Въ Германия сѣщо нѣма общо избирателно право; въ Германия сѣщо нѣма тѣзи правдини. Е добръ, въ името на какво вие ще водите борба въ България? Ние имаме равенство прѣдъ законитѣ за всички класи въ България; ние имаме демократична конституция; ние имаме туй, което въ свободна републиканска Франция нѣма; ние имаме туй, което въ Америка е идеалъ. Въ името на какво ще надѣвите себе си? Нѣма ли да бжде това едно подражание на жабата къмъ вола, ако ние трѣгнемъ по пѣтя да заплашваме страната съ революция? Но азъ вѣрвамъ въ здравия смисълъ на българския народъ и съмъ убѣденъ, че той нѣма да трѣгне по ума на тия, които копѣятъ за вътрѣшни размирици и кървопролития! (Възражение отъ земледѣлската група).

Т. Вълчевъ: Никакво равенство нѣма тукъ: вашитѣ хора бѣха въ тиловитѣ части, а на фронта бѣха останали само селянитѣ.

Х. Г. Поповъ: Това не е вѣрно. Какво говоришъ? Ти самъ бѣше тукъ и твоитѣ приятели отъ Ломско.

С. Дойчиновъ: Ние имаме, слѣдователно, една демократична конституция; ние имаме едно държавно устройство съ институти, които сѣ идеалъ за републиканска Америка.

Х. Кабакчиевъ: Всички тѣзи институти сѣ погазени отъ васъ.

С. Дойчиновъ: Ние имаме всичко, което може да гарантира единъ правовъ редъ за осъществяване правата на всѣки гражданинъ. Другъ е въпросътъ, ако и съ тази конституция нѣкои нѣкога сѣ злоупотрѣбавали; за тѣхъ има отговорност. Но заради туй, защото нѣкъдѣ имало злоупотрѣбления отъ отдѣлни режими, отъ отдѣлни личности, да прогласите вие революция срѣщу съществуващия строй, това значи едно: или да не бждете въ себе си, или да излѣжете народа и да го заведете къмъ пропасть.

Искате република. Добръ, г-да. Републиката не е нѣщо най-лошо, републиката не е нѣщо и най-добро, но не е навсѣкждѣ и най-необходимото. Република може да бжде и въ България, както иматъ и навсѣкждѣ другадѣ, но питамъ ви азъ: какво по-добро положение ще ви донесе републиката отъ този демократически строй, който ние имаме? Не въ тази промѣна, г-да, ще се състои бждещето щастие на България, а ще се състои въ това да се проникнемъ всички отъ съзнанието да служимъ честно и вѣрно на идеалитѣ на този народъ и да изпълняваме точно конституцията, да не създаваме закони, какъвто е този за амнистията, чрѣзъ който дѣлните българския народъ на побѣдени и побѣдители, единитѣ, тѣкмо тѣзи, които разрушаватъ строя на държавата да амнистирате, а другитѣ да прѣследвате. Като заведемъ една таквазъ практика, ще трѣбва да отговоримъ отрицателно на въпроса за правото на съществуване на държавата, като организирана и правова сила, и да откриемъ врата за гонитба на нашитѣ политически противници. Това нѣма и не бива да се допусне. По този въпросъ ще говоря по-широко при разглеждането на въпроса за амнистията.

Но, г-да, азъ заключавамъ. Ние при положението, въ което сме поставени отъ декларацията на правителството, отъ тенденцията, изразявана ежедневно въ заплашванията на тѣзи г-да отъ крайната лѣвица, отъ които излизатъ министритѣ, не можемъ, пъкъ и вие не можете да искате отъ насъ да ви гласуваме този законопроектъ. Ние сме въ извѣстно различие по схващанията на въпроситѣ. Ние водихме войната за обединението на българския народъ; това обединение фактически чрѣзъ оржието бѣше постигнато. Ние сме и днесъ при убѣждението, че, ако не бѣше онази язва чрѣзъ отравянето на войнишкия духъ, ако не бѣше онова прѣдателство, което се извърши по политически редъ въ Швейцария, Стокхолмъ и другадѣ (Възражение отъ социал-демократическата обединена група), България нѣмаше да бжде опропастана, България нѣмаше да остане измѣнница на своитѣ съюзници, България нѣмаше да бжде днесъ безъ при-

ител въ свѣта — България щѣше да постигне своето обединение! (Ржкоплѣскане отъ либералната група).

И, г-да, ние съ пълно право ще запитаеме утрѣ и желяемъ да чуемъ единъ положителенъ отговоръ: кѣдѣ е за насъ Македония, кѣдѣ е за насъ Добруджа, кѣдѣ е за насъ Моравско, кѣдѣ е блѣнътъ на българския народъ, кѣдѣ е неговото обединение? Ако вие ни ги дадете, ние ще се поклонимъ прѣдъ васъ и ние съ васъ заедно ще кажемъ: да живѣе България! Но, ако това не се осъществи, ние ще останемъ да тъгуваме и да търсимъ смѣтка отъ онѣзи, които проиграха блѣскавото положение, за което г. Малиновъ заяви: „Азъ получихъ отлично наслѣдство отъ своя прѣдшественикъ, политиката на Радославовъ бѣ една необходимостъ“. Е добръ, ако вие получите отлично наслѣдство, заедно съ Македония, Моравско и Добруджа, и ги изгубихте, ние, народътъ и блѣдшиятъ поколѣния нѣмаме ли право да попитаме дѣ смъ тѣ, дѣ е Македония, дѣ е Моравско, дѣ е Добруджа? Дѣ сѣ тия светини за българската душа и сърце? Кой ни ги отне, кой ги проигра? Дайте ни положителенъ отговоръ за това, искаме ги, дайте ни ги, тѣ принадлежатъ на България — само тогава вие ще получите нашия гласъ. (Ржкоплѣскане отъ либералнитѣ групи).

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Жечо Бакаловъ.

Ж. Бакаловъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ нѣма да говоря по законопроекта, нито за туй, че той измѣнява единъ съществуващъ законъ, нито пъкъ за това, дали той трѣбва да бѣде сега внесенъ или слѣдъ внасянето на законопроекта за измѣнение закона за отчетността по бюджета. Съзирамъ една непълнота въ вношенія законопроекта и тая непълнота трѣбва да бѣде запълнена, иначе г. министърътъ на финанситѣ, а и правителството, въ случай, че бѣде вотиранъ законътъ, може да се намѣри прѣдъ една дилема: или да наруши конституцията, или пъкъ да не може да упражни самия бюджетъ. Съ чл. 2 отъ законопроекта (Чете) „Разрѣшава се на министритѣ да извършватъ разходи за първото тримѣсечие на 1919 г. въ размѣръ на 3/12 отъ кредититѣ за 1918 г.: а) по редовния бюджетъ на държавата; б) по извънредния бюджетъ на сѣщата и в) по бюджета на фондоветѣ...“ Това на практика значи слѣдното. Бюджетътъ се раздѣля на 12 части, и за първитѣ три мѣсеца Народното събрание дава кредитъ на изпълнителната властъ, за да може тя да разполага за посрѣщане нуждитѣ на държавата; обаче, съгласно специални закони, съгласно поети ангажменти отъ самата държава, тя е принудена често въ първитѣ три мѣсеца, нѣщо повече, въ първия мѣсець, прѣзъ януарий, да извършва разходи, които се отнасятъ за цѣлата финансова година. Е добръ, когато на правителството се даде право да разполага съ кредити за разходи само за тритѣ мѣсеца, то не може да упражни разходитѣ цѣла година за такива случаи, когато специалнитѣ закони постановяватъ, че такива единъ разходи трѣбва да станатъ. Слѣдователно, тази непълнота, която съществува въ закона, ще трѣбва да се допълни въ смисълъ, че тия разходи, които по силата на специални закони правителството има да извършва за прѣзъ цѣлата 1919 г., може да ги извършва прѣзъ първитѣ три мѣсеца. Това е необходимо затуй, защото безъ вота на Народното събрание, по силата на конституцията, изпълнителната властъ, правителството, не може да извършва никакви разходи. А ако ние му ограничимъ правото да разходва кредити само за три мѣсеца, то тогава ще се намѣри прѣдъ тази дилема: или да наруши конституцията, като извърши разходи прѣзъ м. м. януарий и февруарий за цѣлата 1919 г.,

или пъкъ да се намѣри прѣдъ друго положение — съвършено да не извършва разходи за цѣлата 1919 г., а съ туй да наруши пакъ другитѣ закони, или пъкъ да парализира дѣйствието на бюджета. Сѣщото това положение съществува и по чл. 3 по законопроекта: (Чете) „Разрѣшава се на министритѣ да събератъ приходитѣ за първото тримѣсечие на 1919 г., съгласно бюджета за 1918 г., и да ги отнесатъ къмъ сѣщия“. Изпълнителната властъ нѣма право да облага българскитѣ граждани съ данъци, да събира тия данъци, ако прѣдварително Народното събрание не упълномощи за това надлежитѣ министри или финансовия министъръ да събере тия приходи. Това е конституционенъ принципъ. Слѣдователно, ако финансовитѣ власти пристѣпятъ къмъ събиране на държавни приходи, за които нѣма единъ воть на Народното събрание, ще извършатъ пакъ нарушение на конституцията, или пъкъ, ако не искатъ да извършатъ нарушение на конституцията, ще трѣбва въ такива случаи да не събиратъ приходи. А има и приходи, които, по силата на специални закони, се събиратъ наведнѣжъ за цѣла година, и то въ началото на годината, или пъкъ за половина година. Такива сѣ патентитѣ за спиртнитѣ питиета и за тютюна; такъвъ е патентътъ за данѣкъ върху занятии, който се изплаща на шестъ мѣсеца; такъвъ е данѣкъ за личната пѣтна повинностъ; а пъкъ по разходитѣ, мимоходомъ ще спомена, че такива сѣ разходитѣ по наемитѣ, които се изплащатъ или за цѣла година, или за шестъ мѣсеца. Слѣдователно, ако не се попълни тази празнина въ закона, ние пакъ ще се намѣримъ прѣдъ дилема. Е добръ, при едно законодателство, кѣдѣто трѣбва да се обръща внимание и на основния законъ и на съществуващитѣ специални закони, които уреждатъ материята за приходитѣ и разходитѣ на държавата, ще трѣбва такива непълноти да не се допускатъ. Азъ съзирамъ въ тая непълнота една прибрзаностъ, съ която е съставенъ самиятъ законопроектъ. И тогава едно отъ двѣтѣ: понеже непълнотата не може да бѣде поправена сега нито на първо, нито на второ четене, нито пъкъ съ особено прѣдложение, поради особени мжнотии днесъ, то, ако се приеме законопроекта на първо четене и отиде въ финансовата комисиия, тя да има това прѣдъ видъ, и г. министърътъ на финанситѣ, вѣрвамъ, ще се съгласи, че непълнотата трѣбва да се попълни, за да може по този начинъ да се гласува единъ законъ за бюджета, макаръ за три мѣсеца отъ 1919 г., съобразенъ съ постановленията на конституцията и на закона за отчетността по бюджета.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Понеже врѣмето е доста напѣднало, ще вдигнемъ засѣданieto.

Министъръ д-ръ С. Даневъ: Азъ мисля, че сега мога да отговоря.

Отъ земледѣлската група: Утрѣ, утрѣ.

Отъ либералнитѣ групи: Въ срѣда.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Слѣдующето засѣдание ще бѣде въ срѣда съ сѣщия дневенъ редъ, илющъ прѣдложението за заплащане дневни пари въ увеличенъ размѣръ, съгласно закона за паричното доволствие на военнослужащитѣ въ военно врѣме, на чиновницитѣ и служащитѣ по пошитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ.

Вдигамъ засѣданieto.

(Вдигнато въ 7 ч. 50 м. вечерътъ)

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ

Секретаръ: М. ЗЕЛКОВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: ТР. ДИМИТРОВЪ